

A-123f

I N S T Y T U T T U R Y S T Y K I

TURYSTYKA A PRZEMIANY SPOŁECZNOŚCI LOKALNYCH
RAPORT Z BADAŃ ANKIETOWYCH

KBN-6/4

Opracowali:
mgr Witold Bartoszewicz
mgr Jerzy Łaciak

Warszawa 1991

SPIS TREŚCI

Uwagi wstępne	1
I. Turystyka a życie społeczne. Przemiany struktury zawodowej, wartości, norm i zachowań	10
1. Przemiany struktury zawodowej	10
2. Przemiany wartości: od współpracy do konkurencji.....	16
3. Przemiany zachowań społecznych	21
3.1. Tradycyjne normy moralne i tolerancja	23
3.2. Zjawiska patologii społecznej i przestępczość	27
4. Zaangażowanie w sprawy społeczności lokalnej	31
Podsumowanie	35
II. Struktura i model rodziny	37
1. Przemiany struktury rodziny	38
2. Przemiany postaw wobec rodziny	41
Podsumowanie	48
III. Problemy ochrony środowiska	50
1. Świadomość ekologiczna	50
2. Aktywność na rzecz ekologii	62
3. Korelaty świadomości i aktywności ekologicznej	65
Podsumowanie	69
IV. Problemy zachowania kulturowego dziedzictwa	71
1. Świadomość dotycząca kulturowego dziedzictwa	71
2. Aktywność na rzecz zachowania kulturowego dziedzictwa	76
3. Korelaty świadomości dotyczącej dziedzictwa kulturowego i aktywności na rzecz jego zachowania	79
Podsumowanie	81
Wnioski końcowe	82

UWAGI WSTĘPNE

W lipcu 1991 roku Zespół Instytutu Turystyki przeprowadził badania empiryczne, które były kontynuacją prowadzonych od 1983 roku międzynarodowych badań porównawczych pod hasłem: Turystyka w jej kontekście społeczno-kulturowym jako czynnik zmian. Obecne badania stanowią drugi etap poprzednio prowadzonych i z założenia, podobnie jak wcześniejsze, mają przybliżyć rolę turystyki w przemianach jakie zachodzą w miejscowościach czy regionach odwiedzanych przez turystów. Obecny etap koncentrował się wokół pewnych priorytetowych wątków badawczych ustalonych przez międzynarodowe gremium badaczy - szefów zespołów biorących udział w międzynarodowych badaniach porównawczych.

Uwzględniono cztery główne obszary badań: strukturę społeczną, orientacje na wartości, dziedzictwo kulturowe i problemy ochrony środowiska. Dwa pierwsze zagadnienia dotyczą dwóch wymiarów: rodziny i społeczności. Zatem odnośnie rodziny uwzględniono takie problemy jak struktura rodziny czy jej charakter: tradycyjny - nowoczesny; odnośnie społeczności - strukturę zawodową, wartości społeczne np. współpraca - konkurencja, tolerancję i rygoryzm moralny czy zaangażowanie w sprawy lokalne.

Punktem wyjścia pracy badawczej było sformułowanie szeregu hipotez, które objęły przyjęty zakres problematyki. Zasadniczy schemat hipotez miał następującą postać:

Rozwój turystyki jest związany ze zmianą /ilościową lub jakościową/ określonej cechy społeczności /która w związku z tym przybiera charakter zmiennej niezależnej/.

Szczegółowe brzmienie hipotez przedstawiono w tekście przy omawianiu konkretnych problemów.

Zasadniczą zmianą w stosunku do poprzednio przyjętej metodologii jest to, że tym razem w schemacie metodologicznym uwzględniono miejscowość kontrolną, którą z badanymi miejscowościami turystycznymi miało łączyć wiele cech z wyjątkiem jednej - oczywiście faktu, że ma ona charakter miejscowości turystycznej. Przyjęto, że będzie to miejscowość przemysłowa.

Wybór miejscowości kontrolnej był obarczony kilkoma warunkami. Przede wszystkim miała to być miejscowość zbliżona liczbą mieszkańców do miejscowości turystycznych, w takim samym stopniu oddalona od wpływów większych ośrodków miejskich, w podobnym stopniu jednorodna pod względem kulturowym. Przy uwzględnieniu tych i innych czynników, które zapewniłyby porównywalność badań wybrano trzy miejscowości, które uczyniono terenem badań. Wzięto pod uwagę dwie miejscowości turystyczne: Władysławowo i Wisłę oraz jako miejscowość kontrolną - Skoczów, przemysłowe miasto, podobnie jak Wisła położone na Ziemi Cieszyńskiej.

Władysławowo to nadmorska miejscowość wypoczynkowa licząca 13,5 tys. mieszkańców. Znajdują się tu 74 ośrodki wczasowe, które liczą łącznie ponad 8 tys. miejsc noclegowych, w kwaterach prywatnych jest ok. 25 tys. miejsc. Miasto ma charakter miejscowości turystycznej o bardzo wyraźnie zarysowanej sezonowości charakterystycznej dla miejscowości nadmorskich. Od lat utrzymuje się tu wysoka frekwencja turystów. Od 1975 roku w granicach miasta znalazło się siedem miejscowości: Chłapupy, Władysławowo, Chłapowo, Jastrzębia Góra, Tupadły, Ostrowo i Karwia. W samym Władysławowie mieszka ok. 50% ludności kaszubskiej i ok. 50% ludności napływowej. W pozostałych sześciu miejscowościach 95% stanowią Kaszubi. Większość ludności jest wyznania katolickiego.

Wisła to miasto położone na Ziemi Cieszyńskiej liczące 11,5 tys. mieszkańców. Jest to górską miejscowość wypoczynkowa gdzie funkcjonują dwa główne sezony turystyczne: letni /obejmujący okres od 1 lipca do 20 sierpnia/ i zimowy /głównie w okresie szkolnej zimowej przerwy międzysemestralnej czyli w pierwszej połowie lutego/. W Wiśle działa 60 obiektów wypoczynkowych głównie zakładowych i branżowych. Liczba zarejestrowanych miejsc noclegowych w kwaterach prywatnych jest obecnie mała /ok. 2000 miejsc/ co wynika z niskiego popytu. W ciągu ostatnich dwóch lat frekwencja turystów w Wiśle wyraźnie spadła.

Wisła uzyskała prawa miejskie w 1962 r. Zgodnie ze statutem miasto dzieli się na siedem osiedli, które mają swą historyczną genezę. Ponad połowa mieszkańców Wisły jest wyznania ewangelicko-augsburskiego; około 2/3 to rdzenna ludność góralska.

Skoczów to miasto przemysłowe położone na wyróżnionym kulturowo obszarze Ziemi Cieszyńskiej. Od wielu lat rozwijało się tu rzemiosło i drobny przemysł, a w połowie lat 70-tych zaczęła rozwijać tu swoje wydziały Fabryka Samochodów Małolitrażowych. W związku z rozwijającym się przemysłem następuje wyraźny napływ ludności. Miasto liczy obecnie 15,5 tys. mieszkańców - w ciągu ostatnich 15 lat nastąpił dwukrotny wzrost. Około 1/3 ludności jest wyznania ewangelicko-augsburskiego. Ponad połowa zatrudnionych pracuje w przemyśle.

Dobór próby

Badania miały charakter badań ankietowych. Narzędziem był kwestionariusz ankiety. Wielkość próby określono na 200 osób w każdej badanej miejscowości. W związku z tym w każdej z nich wylosowano po 200 osób według zasady doboru prostej próby losowej.

Badaniami objęto osoby od 18 do 70 roku życia. Przykładowo w Wiśle populacja podlegająca losowaniu wynosiła 7781 dorosłych mieszkańców miasta, w związku z tym do próby wchodziła co trzydziesta dziewiąta osoba. Analogicznie w Skoczowie było 10142 dorosłych mieszkańców - do próby była kwalifikowana co pięćdziesiąta pierwsza osoba. Wylosowano również próbę rezerwową, która w Wiśle i Skoczowie wynosiła po 90 osób, we Władysławowie - 60. Do próby rezerwowej zaliczana była co osiemdziesiąta trzecia osoba w Wiśle i co sto trzynasta osoba w Skoczowie. Z listy rezerwowej korzystano, gdy do wylosowanej osoby w okresie prowadzenia badań nie można było dotrzeć /głównie długotrwały wyjazd/ lub w przypadku odmowy udzielenia odpowiedzi na pytania ankiety, dobierając respondentów według kryteriów płci, wieku i miejsca zamieszkania w zależności od cech osoby "wypadającej" z próby. W największym stopniu rezerwową listą respondentów posiłkowano się w Skoczowie /42 razy/; w Wiśle i Władysławowie rzadziej /odpowiednio 29 i 30 razy/. Odmówiły uczestnictwa w badaniach 3 osoby w Wiśle, 5 osób w Skoczowie.

Charakterystyka próby

Tabela 1

Charakterystyka próby - płeć

%

Płeć	Władysławowo		Wiśła		Skoczów	
	Udział w próbie	Wg danych GUS-1988 ^{1/}	Udział w próbie	Wg danych GUS-1988	Udział w próbie	Wg danych GUS 1988
Kobiety	51,5	50,8	45,5	53,0	52,0	51,5
Mężczyźni	48,5	49,2	54,5	47,0	48,0	48,5

1/ Dane GUS dotyczą struktury płci wśród wszystkich mieszkańców tzn. również do 18 i powyżej 70 roku życia.

Tabela 2

Charakterystyka próby - wiek

%

Kategorie wieku	Władysławowo		Wisła		Skoczów	
	Udział w próbie	Wg danych GUS-1988	Udział w próbie	Wg danych GUS-1988	Udział w próbie	Wg danych GUS-1988
18-29	23,0	27,6	18,0	24,8	19,5	24,6
30-59	62,5	58,3	70,0	54,9	65,0	60,5
60 i więcej	14,5	14,1	12,0	20,3	15,5	14,9

Tabela 3

Charakterystyka próby - wykształcenie

%

Kategoria wykształcenia	Władysławowo		Wisła		Skoczów	
	Udział w próbie	Wg danych GUS ¹ /1988	Udział w próbie	Wg danych GUS-1988	Udział w próbie	Wg danych GUS-1988
podstawowe	33,0	43,1	24,5	41,7	21,0	34,0
zawodowe	29,0	27,2	40,0	30,7	40,5	31,9
średnie	29,0	23,9	28,5	21,2	33,5	27,5
wyższe	9,0	4,7	7,0	5,6	5,0	5,3
pozostałe	-	1,1	-	0,8	-	1,3

1/ Dane GUS dotyczą osób w wieku 15 lat i więcej.

Tabela 4

Charakterystyka próby - staż zamieszkiwania

Kategorie	% Władysławowo Wisła Skoczów		
mieszkający od urodzenia	40,5	70,0	40,5
przyjezdni	59,5	30,0	59,5

Ocena próby

Płeć - w Wiśle nadreprezentowani są mężczyźni.

Wiek - w Wiśle niedoreprezentowane są osoby powyżej 60 roku życia, ale z góry przyjęto, że górna granica wieku respondentów będzie wynosić 70 lat, a więc jednocześnie założono, że będzie to kategoria wieku niedoreprezentowana. We wszystkich miejscowościach niedoreprezentowane są osoby młode /18 - 29 lat/ co wynika z ich dużej mobilności /wyjazdy wakacyjne, służba wojskowa, bardziej aktywny tryb życia/.

Wykształcenie - dane GUS-u dotyczą osób w wieku 15 lat i więcej, a w związku z tym trudno wnikliwie ocenić reprezentatywność próby. Niemniej należy uznać, że oprócz nadreprezentatywności osób z wyższym wykształceniem we Władysławowie, proporcje badanych pod względem wykształcenia zostały zachowane.

Staż zamieszkiwania w miejscowości - proporcje w próbie między rodowitymi mieszkańcami /tzn, takimi, którzy urodzili się w danej miejscowości/ i osobami, które osiadły później /a więc są przybyszami w stosunku do rodowitych mieszkańców/ są zgodne z ocenami kompetentnych informatorów.

Ogólna ocena próby - na podstawie danych w tabelach 1-4, mimo niewielkich różnic między strukturą wylosowanej próby i danymi GUS można uznać, że reprezentatywność próby jest do przyjęcia.

Postawy wobec turystyki/przemysłu

Oprócz czterech wyżej przedstawionych podstawowych zmiennych w szczegółowych analizach zmiennych niezależnych uwzględniono jeszcze jedną zmienną, którą traktowano jako niezależną, a którą ogólnie określono jako "stopień poparcia dla rozwoju turystyki w mieście" w

przypadku miejscowości turystycznych i "stopień poparcia dla rozwoju przemysłu w mieście" w przypadku Skoczowa. Na zmienną tę złożyły się odpowiedzi na dwa pytania wskaźnikowe. Wyniki przedstawiają tabele 5 i 6.

Tabela 5

Postawy wobec rozwoju turystyki/przemysłu

%

Co Pan/i/ sądzi o rozwoju turystyki/przemysłu w Pana/i/ mieście ?	Władysławowo	Wisła	Skoczów
Jestem przeciwny	1,0	6,5	31,5
Jest mi to obojętne	5,0	13,0	10,5
Jestem za rozwojem	92,5	78,0	52,0
Nie mam zdania	1,5	2,5	6,0

Tabela 6

Postawy wobec wielkości ruchu turystycznego/wielkości działalności przemysłowej

%

Czy należałoby ograniczyć czy zwiększyć ilość turystów przyjeżdżających do tego miasta/ działalność przemysłową w tym mieście ?	Władysławowo	Wisła	Skoczów
Ograniczyć	15,0	17,0	23,5
Pozostawić bez zmian	44,0	44,5	34,0
Zwiększyć	35,5	36,0	31,0
Nie mam zdania	5,5	2,5	11,5

"Poparcie" dla rozwoju określonej dziedziny: turystyki lub przemysłu zostało ujęte w zbiorczą zmienną, której rozkłady prezentuje tabela 7.

Tabela 7

Poparcie dla rozwoju turystyki/przemysłu

%

Stopień poparcia	Władysławowo	Wisła	Skoczów
duży	34,5	33,5	27,5
umiarkowany	59,0	47,0	28,0
mały	6,5	19,5	44,5

Duży stopień poparcia dla rozwoju turystyki/przemysłu przypisano osobom, które w obu pytaniach wskaźnikowych były przychylne określonej dziedzinie, mały stopień poparcia - osobom, które ani razu nie wykazały się przychylnością. Przychylność turystyce/przemysłowi w jednym pytaniu wskaźnikowym decydowała o uznaniu respondenta za reprezentującego umiarkowany stopień poparcia dla określonej dziedziny.

Jak widać z tabeli 7, w Wiśle więcej jest osób, które cechuje małe poparcie dla rozwoju turystyki niż we Władysławowie, ale w obu miejscowościach turystycznych poparcie dla rozwoju turystyki jest dużo większe niż poparcie mieszkańców Skoczowa dla rozwoju przemysłu.

Układ raportu

Raport składa się z czterech głównych rozdziałów odpowiadających podstawowym analizowanym problemom. Pierwszy dotyczy związków turystyki z życiem społecznym badanych miejscowości, a w szczególności ze strukturą zawodową, uznawanymi wartościami, normami i zachowaniami mieszkańców. Drugi koncentruje się wokół problematyki rodziny, a w szczególności przemian struktury rodziny i postaw wobec rodziny. Dwa ostatnie rozdziały dotyczą środowiska naturalnego i kulturowego. Omawiają różnice w postawach wobec obu aspektów środowiska i aktywności na rzecz jego zachowania między miejscowościami turystycznymi i wybraną miejscowością kontrolną.

I. TURYSTYKA A ŻYCIE SPOŁECZNE. PRZEMIANY STRUKTURY ZAWODOWEJ, WARTOŚCI, NORM I ZACHOWAŃ

1. Przemiany struktury zawodowej

Sformułowano następującą hipotezę dotyczącą zmian w strukturze zawodowej mieszkańców regionów turystycznych jakie niesie ze sobą rozwój turystyki.

- 1.1. Rozwój turystyki jest związany z międzypokoleniowymi i wewnątrzpokoleniowymi przesunięciami w strukturze zawodowej mieszkańców regionów turystycznych z pierwszego lub drugiego do trzeciego sektora gospodarki

Sformułowano również hipotezę dotyczącą problemu, który wiąże się ze strukturą zawodową, a dotyczy dodatkowych zajęć, poza podstawowym źródłem dochodów, podejmowanych przez mieszkańców regionów odwiedzanych przez turystów.

- 1.2. Rozwój turystyki jest związany ze wzrostem znaczenia zajęć będących źródłem dodatkowych dochodów wśród mieszkańców regionów turystycznych.

Pierwszą hipotezę w części dotyczącej międzypokoleniowych przesunięć w strukturze zawodowej poddano weryfikacji w dwojaki sposób. Po pierwsze - przez porównanie udziału w losowej próbie osób pracujących w III sektorze w obrębie pokolenia respondentów i ojców respondentów. Oczywiście odpowiednie dane odniesiono do ogółu zatrudnionych wśród respondentów i ojców respondentów /tabela 1/. Po drugie - zastosowano bardziej precyzyjny wskaźnik, ale możliwy do analizy jedynie w dłuższym okresie czasowym. Mianowicie wyróżniono te przypadki, w których w ramach jednej rodziny nastąpiło przesunięcie, o którym mowa w hipotezie

1.1., czyli takie gdzie respondent pracuje w szeroko rozumianych usługach a ojciec respondenta pracuje bądź pracował w rolnictwie /rybołówstwie/ lub przemyśle /tabela 2/.

Tabela 1

Pracujący w usługach

Kategoria	Władysławowo	Wisła	Skoczów
A. <u>Pokolenie respondentów</u> Pracujący w usługach do ogółu aktualnie zatrudnionych /%/	23,5	36,2	19,9
B. <u>Pokolenie ojców respondentów</u> Pracujący w usługach /również w przeszłości/ do w ogóle zatrudnionych /%/	8,6	15,3	9,7
Proporcja A : B	2,7	2,4	2,1

Tabela 2

Przesunięcia międzypokoleniowe
w strukturze zawodowej

%

Respondenci pracujący w usługach, których ojcowie pracują /lub pracowali/ w I lub II sektorze gospodarki	Władysławowo	Wisła	Skoczów
w całej próbie	12,5	22,0	10,0
w stosunku do ogółu respondentów mających ojców którzy pracowali w I lub II sektorze	15,2	29,9	12,3

W miejscowościach turystycznych obserwujemy większy wzrost zatrudnionych w usługach między pokoleniem respondentów i pokoleniem ojców respondentów niż w Skoczowie /tabela 1/. Zwłaszcza wyraźnie widać to we Władysławowie - ponad 2,5-krotny wzrost. W obrębie rodziny te zmiany są mniejsze /tabela 2/ chociaż i tu miejscowości turystyczne przewyższają Skoczów - mniej wyraźnie widać to we Władysławowie.

Drugą część hipotezy 1.1. badano analizując udział pracujących w I lub II oraz III sektorze gospodarki w poszczególnych wyodrębnionych kategoriach wieku /oczywiście w stosunku do ogółu zatrudnionych w danej kategorii/. Wyniki przedstawiają tabele 3 i 4.

Tabela 3

Pracujący w usługach w stosunku do ogółu
zatrudnionych w danej kategorii wieku

Kategoria wieku	%		
	Władysławowo	Wisła	Skoczów
18 - 29	21,6	48,0	25,8
30 - 39	23,1	39,6	19,3
40 - 49	26,5	35,7	18,5
50 i więcej	23,1	25,6	14,3

Tabela 4

Pracujący w I lub II sektorze gospodarki
w stosunku do ogółu zatrudnionych w danej
kategorii wieku

%			
Kategoria wieku	Władysławowo	Wisła	Skoczów
18 - 29	64,9	36,0	45,2
30 - 39	48,1	39,6	54,4
40 - 49	52,9	50,0	63,0
50 i więcej lat	76,9	46,5	76,2

W Wiśle udział pracujących w usługach w najmłodszych kategoriach wieku jest bardzo duży. Prawie co drugi młody człowiek w wieku 18 - 29 lat pracuje tam właśnie w usługach. Również w następnej kategorii wieku tzn. 30 - 39 lat ten udział jest znaczny - dwie osoby na pięć zatrudnionych. Drugi wniosek jaki wynika z tabeli 3 to zmniejszający się wraz z wiekiem udział pracujących w III sektorze. Podobnie jest w Skoczowie, ale najwyższy wskaźnik właśnie w najmłodszej kategorii wynosi 26%, a więc tyle ile w Wiśle w kategorii najstarszej. We Władysławowie sytuacja jest nieco inna - od 1/5 do 1/4 w różnych kategoriach wieku pracuje w usługach - i co ciekawe, najmniej wśród najmłodszych zatrudnionych. Konkurencyjność rybołówstwa i przemysłu jest tu wyraźna.

Odnosząc przedstawione wyniki badań do pierwszej hipotezy można stwierdzić, że z rozwojem turystyki wiążą się międzypokoleniowe przesunięcia w strukturze zawodowej mieszkańców regionów turystycznych, natomiast drugiej części hipotezy dotyczącej przesunięć wewnątrzpokoleniowych nie udało się zweryfikować bez zastrzeżeń. Przesunięcia te i to w sposób bardzo wyraźny obserwujemy

w Wiśle, gdzie miejscowy rynek pracy w części związanej z rolnictwem i przemysłem nie spełnia oczekiwań, stąd mieszkańcy, zwłaszcza młodzież, wiążą się z usługami, których stymulatorem z pewnością jest turystyka. Tak więc w wewnątrzpokoleniowych przesunięciach do sektora usług ma swój udział turystyka, ale poprzez pryzmat pewnych regionalnych uwarunkowań.

Druga sformułowana hipoteza / 1.2./ dotyczy dodatkowych zajęć zarobkowych /poza pracą etatową/, które zgodnie z nią zyskują na znaczeniu w miejscowościach turystycznych. Najbardziej charakterystycznym sposobem świadczenia usług w regionach odwiedzanych przez turystów jest wynajmowanie pokoi gościnnych. Również w badanych przez nas miejscowościach turystycznych ta forma zarobkowania jest bardzo popularna. Szczególnie wyróżnia się pod tym względem społeczność Władysławowa - tylko 30% badanych nigdy się tym nie zajmowało /tabela 5/.

Tabela 5.

Wynajmowanie pokoi turystom

Czy w Pana/i/ domu wynajmuje się /lub wynajmowało/pokoje turystom?	%	
	Władysławowo	Wiśła
Tak - obecnie	38,0	7,7
Teraz nie, ale dawniej wynajmowało się	32,0	37,5
Nigdy nie wynajmowało się	30,0	55,0

Wynik uzyskany w Wiśle wymaga komentarza. Otóż od dwóch lat podaż kwater prywatnych przewyższa istniejący tam popyt. Wobec tego część mieszkańców mimo, że w każdej chwili jest w stanie do tej formy usług dla turystów wrócić to jednak w związku z istniejącą sytuacją nie deklaruje, że obecnie wynajmuje pokoje

i kwalifikuje się do drugiej kategorii - wynajmowanie w przeszłości. Należy sądzić, że wraz ze wzrostem popytu liczba wynajmujących wzrośnie. Wśród 37,5% wynajmujących dawniej, znaczna część to potencjalni kwaterodawcy.

Aby zweryfikować hipotezę 1.2. należało uwzględnić również inne istniejące możliwe źródła dodatkowych dochodów i porównać udział w nich mieszkańców miejscowości turystycznych i przemysłowego Skoczowa. Odpowiednie dane przedstawia tabela 6.

Tabela 6

Podjmujący dodatkowe zajęcia będące
źródłem dochodów

%

Rodzaj zajęć	Władysławowo	Wisła	Skoczów
Usługi rzemieślnicze, jak np. hydrauliczne, elektryczne, malowanie itp.	8,0	5,5	2,5
Prowadzenie stoiska handlowego, działalność handlowa	7,5	1,5	1,0
Rolnictwo, ogrodnictwo /lub rybołówstwo/	4,0	16,0	2,5
Produkcja rzemieślnicza	1,0	0,5	0,5
Wypożyczanie sprzętu sportowego	0	0,5	0,5
Praca w reatauracji, barze, kawiarni, itp.	1,5	1,0	1,0
Inne źródła dochodów	6,0	7,5	3,5

Rodzaj podejmowanych dodatkowych zajęć zależy od charakteru miejscowości, ale w miejscowościach turystycznych faktycznie więcej osób angażuje się w tego typu działalność. We Władysławowie są to zwłaszcza usługi rzemieślnicze i działalność handlowa, w Wiśle dodatkowe dochody z rolnictwa, ale również usługi rzemieślnicze.

2. Przemiany wartości: od współpracy do konkurencji

Celem badania było sprawdzenie, czy w społecznościach goszczących turystów zachodzi związek między rozwojem turystyki a zmianami postaw wobec solidarności społecznej.

Turystyka uchodzi za taki czynnik przemian społecznych, który zmieniając strukturę zawodową stałych mieszkańców miejscowości odwiedzanych i włączając społeczności lokalne typu rolniczego w relacje ekonomiczne i interpersonalne ze światem zewnętrznym, może rozbić tradycyjne wzory współpracy. Ludzie uczą się robić interesy na turystyce, co wiąże się z koniecznością rywalizacji z sąsiadami, a zarazem ich kontakty z gośćmi - niekiedy nie ograniczające się do samych wakacji - mogą osłabić poczucie więzi ze współmieszkańcami.

Słowem, rozwój turystyki jest uznawany za czynnik modernizacyjny, który na równi z uprzemysłowieniem niesie za sobą wszystkie korzyści i straty społeczne, jakie towarzyszą transformacji społeczności zamkniętych /tj. tradycyjnych i izolowanych kulturowo/ w otwarte.

Powstaje pytanie, czy turystyka jako nowy typ działalności gospodarczej i okazja do nowych kontaktów społecznych, w równym stopniu oddziałuje na wzory i normy relacji międzyludzkich w sferze działalności zawodowej /w pracy i w interesach/ i w sferze życia codziennego.

Przyjęto następujące wskaźniki postaw wobec solidarności społecznej:

- sytuacje współpracy /konkurencji/ w interesach /pytanie 1-5/;
- sytuacje współpracy /konkurencji/ w pozostałych stosunkach między ludźmi /pytanie 6-10/.

Należy podkreślić, że pierwsza grupa pytań dotyczy wyłącznie opinii o różnych sprawach dotyczących miejsca pracy i sytuacji związanych z prowadzeniem interesów, podczas gdy druga grupa bada raczej ocenę stanu rzeczy w dziedzinie stosunków między ludźmi. Jest to więc próba pośredniego /projekcyjnego/ badania postaw.

Sformułowano następujące hipotezy:

H.2.1. Przejście od wartości współpracy do wartości konkurencji wiąże się z rozwojem turystyki

Hipotezę tę można uznać za potwierdzoną, jeśli odpowiednie wskaźniki wartości konkurencji są w zasadzie nie mniejsze w miejscowościach turystycznych niż w porównawczej miejscowości przemysłowej.

H.2.2. Przesunięcie to jest znaczniejsze w sferze interesów niż w codziennych relacjach między ludźmi.

Uzyskane wyniki wskazują na to, że zróżnicowanie między miejscowościami turystycznymi z jednej strony, a kontrolną miejscowością przemysłową /Skoczów/ w zasadzie nie istnieje.

Jedynie rozkłady odpowiedzi na pyt. 5 /"nie warto przywiązywać się do miejsca pracy"/ pozostają w sprzeczności z hipotezą 1.1. /tzn. w obu miejscowościach turystycznych niższe wskaźniki konkurencji niż w Skoczowie/.

Ponadto pyt. 4 /"wzajemna pomoc w interesach z reguły oznacza oczekiwanie wzajemności"/ i pyt. 9 /"coraz więcej ludzi stara się zaimponować innym tym co posiadają"/, pozostają w częściowej zgodzie z tą hipotezą /tzn. w Wiśle niższy poziom konkurencji niż w Skoczowie, ale we Władysławowie - podobny/.

Tabela 7. Po-stawy wobec wartości współpracy i konkurencji
w interesach i sferze stosunków międzyludzkich

a/ % tych, którzy odpowiedzieli "zdecydowanie tak" i "raczej tak";
b/ średnia wszystkich odpowiedzi od "1" do "5".

Jak Pan/i/ myśli, czy prawdziwe są następujące stwierdzenia:	Władysławowo		Wisła		Skoczów	
	%	Średn.	%	Średn.	%	średn.
1. W interesach można pole- gać tylko na sobie ***	87.5	4.32	74.0	3.97	78.5	4.08
2. Przekonanie, że wzajemne zaufanie i współpraca są podstawą dobrych intere- sów jest naiwnością	39,0	3,04	30,0	2,80	34.0	2.89
3. Nie zdarza się mieć przy- jaciół w miejscu pracy	10.5	2.08	12.0	2.03	9.5	1.80
4. Wzajemna pomoc w intere- sach z reguły oznacza oczekiwanie wzajemności *	68.5	3.68	58.0	3.46	64.0	3.67
5. Nie warto przywiązywać się do miejsca pracy **	27.5	2.51	19.5	2.41	32.0	2.73
6. Teraz sąsiedzi nie pomaga- ją sobie w trudnych sytua- cjach, jak to kiedyś było w zwyczaju ***	47.5	3.07	40.0	2.85	38.5	2.93
7. Szkoda wolnego czasu na ochotniczą pracę społe- czną	21.5	2.51	20.0	2.52	22.0	2.58
8. W dzisiejszych czasach nikt nikomu nie pomoże, jeśli nie spodziewa się wzajem- ności ***	53.5	3.20	38.5	2.82	33.5	2.78
9. Coraz więcej ludzi stara się zaimponować innym tym co posiadają *	85.5	4.10	73.0	3.99	83.0	4.24
10. Prawdziwe przyjaźnie zawie- ra się tylko w młodości ***	28.5	2.63	14.0	2.07	14.5	2.02

Uwaga: znakiem * oznaczono te stwierdzenia, które uzyskały nieco
lub wyraźnie mniejsze poparcie w miejscowościach turystycznych niż
w Skoczowie;
znakiem ** oznaczono te, gdzie stwierdzamy istotną różnicę tylko
między Wisłą a Skoczowem;
znakiem *** oznaczono te, gdzie największymi wskaźnikami "konku-
rencyjności" wyróżnia się Władysławowo.

To co rzuca się w oczy z większą wyrazistością, to ogólnie większa "konkurencyjność" we Władysławowie niż w obu miejscowościach leżących na Ziemi Cieszyńskiej, przy czym tendencja ta jest znaczniejsza w dziedzinie stosunków międzyludzkich, /szczególnie ocena skłonności do wzajemnej pomocy/ niż w sferze biznesu.

Należy zwrócić uwagę, że Władysławowo odróżniają od pozostałych miejscowości następujące czynniki:

- większa intensywność ruchu turystycznego i większa sezonowość;
- inne podłoże kulturowe i tradycje religijne.

Piszemy o tym we Wstępie bardziej szczegółowo. Tu wypada zaznaczyć, że we Władysławowie mamy do czynienia z takimi okolicznościami historycznymi, które nie sprzyjały utrzymaniu się /ani ukształtowaniu nowych/ mechanizmów integracji społecznej.

Można więc przeformułować zaproponowane hipotezy w następujące wnioski:

W2.1. Przejście od wartości współpracy do wartości konkurencji zależy od intensywności ruchu turystycznego i -prawdopodobnie - od rodzaju podłoża kulturowego.

W2.2. Przesunięcie to jest mniej znaczne w sferze interesów niż w codziennych relacjach między ludźmi /czyli dokładnie odwrotnie do tego co sugerowała hipoteza !/

Zobaczmy, jakie kategorie badanych wykazują tendencje do większego niż ogół, podkreślania roli rywalizacji lub współpracy w obu wyróżnionych sferach relacji międzyludzkich. W tym celu z odpowiednich pytań wskaźnikowych utworzono dwie zbiorcze zmienne charakteryzujące klimat społeczny sfery "interesów" lub "relacji" i przeprowadzono analizę korelacji z cechami społeczno-demograficznymi respondentów.

Poniższa tabela wylicza te cechy, które istotnie różnicują wartości badanych zmiennych, wraz ze średnimi postaw, które odbiegają w górę lub w dół od średniej dla ogółu respondentów.

Uwaga: im wyższa wartość średniej, tym wyższy poziom wskaźnika rywalizacji.

Tabela 8. Zestawienie związków między zbiorczymi zmiennymi "interesy" i "relacje" a cechami społeczno-demograficznymi respondentów

/średnie/

Władysławowo		Wisła	Skoczów	
INTERESY		INTERESY	INTERESY	
Ogółem	3.14	2.94	3.03	
wiek			pleć	
młodzi	3.37		kobiety	2.93
do 29 lat			wykształcenie	
			podst.	2.74
			wyższe	3.18
RELACJE		RELACJE	RELACJE	
Ogółem	3.12	2.85	2.91	
pleć				
kobiety	2.95			
wykształcenie				
średnie	2.89			
wyższe	3.37			

Wnioski:

W Wiśle nie stwierdzono żadnych istotnych związków korelacyjnych, tj. wszystkie grupy odpowiadają w zasadzie podobnie.

We Władysławowie młodzież /w sferze "interesów"/ i osoby z wyższym wykształceniem /w sferze "relacji"/ częściej opisują rzeczywistość społeczną w kategoriach rywalizacji.

W Skoczowie postawy w dziedzinie interesów są najmocniej zróżnicowane przez wykształcenie: im wyższe tym większa skłonność do uznania prymatu rywalizacji.

3. Przemiany zachowań społecznych

W niniejszym podrozdziale zbadamy czy zachodzi związek między rozwojem turystyki a zmianami w dziedzinie zachowań społecznych.

Interesuje nas po pierwsze, jaki jest w miejscowościach turystycznych rygorizm moralny, tj. skłonność do potępienia lub tolerowania różnych sytuacji czy zachowań tradycyjnie uznawanych za naganne, a po drugie, jakie jest w ocenie ich mieszkańców rozpowszechnienie zjawisk z dziedziny patologii społecznej i przestępczości.

Przyjmujemy tu założenia podobne jak w podrozdziale 2, czyli myślimy o rozwoju turystyki w małych społecznościach lokalnych jako czynnika modernizacyjnym, ze wszystkimi pozytywnymi i negatywnymi konsekwencjami dla dezintegracji starego systemu ekonomicznego i społecznego. Oznacza to, że między innymi, słabnie instytucja kontroli społecznej, a normy dotychczas obowiązujące tracą moc wiążącą. Co powstaje na ich miejsce ?

Czy turystyka, o której pisaliśmy wyżej, że stanowi nowy typ działalności gospodarczej i jest okazją do wzbogacenia kontaktów społecznych, nie buduje jakiegoś nowego ładu normatywnego ? Można z jednej strony mówić o groźbie anomii, a z drugiej o tym, że turystyka sprzyja tolerancji. Do pewnego stopnia jest to sprawa wybranej konwencji opisu, ale nie wyłącznie, bowiem wiele zależy od mechanizmów adaptacyjnych konkretnych systemów społeczno-kulturowych poddanych presji turystów i turystyki.

Przyjęto następujące wskaźniki zmian zachowań społecznych:

- normatywne, czyli ocena sytuacji lub działań, które są regulowane normami moralnymi, w szczególności w dziedzinie religii, państwa i obyczajowości seksualnej;
- opisowe, czyli ocena czy w miejscowości narastają różne społecznie niepożądane zachowania jednostek /przejawy patologii społecznej i przestępczości/.

Sformułowano następujące hipotezy:

- H3.1. Rozwój turystyki jest związany ze zmianą /osłabieniem/ tradycyjnych norm moralnych.
- H3.2. Rozwój turystyki jest związany z nasileniem zachowań społecznie niepożądanych.

Specyfika ruchu turystycznego:

sezonowość, koncentracja w przestrzeni, doraźność styczności społecznych oraz konieczność zgody na "komercyjną tolerancję", sprawia, że presja turystyczna może być znaczna i może pociągać za sobą rozleglejsze skutki niż procesy towarzyszące uprzemysłowieniu.

Dlatego hipotezy te można uznać za potwierdzone w silnym sensie, jeśli odpowiednie wskaźniki tolerancji i patologii społecznej są wyższe w miejscowościach turystycznych niż w porównawczej miejscowości przemysłowej, a za potwierdzone w słabym sensie, jeśli wskaźniki są nie mniejsze.

3.1. Tradycyjne normy moralne i tolerancja

Tabela 9. Poziom tolerancji dla zachowań przekraczających tradycyjne normy moralne i obyczajowe

a/ % tych, którzy odpowiedzieli "nie potępić";

b/ Średnia wszystkich odpowiedzi od "1" - zdecydowanie potępić" do "3" - nie potępić".

Jak zdaniem Pana/i/ należy ocenić mając do wyboru odpowiedzi: Nie potępić, raczej potępić, zdecydowanie potępić	WŁADYSŁAWOWO		WISŁA		SKOCZÓW	
	%	średn.	%	średn.	%	średn.
1. Kobieta i mężczyznę zamieszkujących ze sobą bez ślubu *	73.5	2.72	65.0	2.58	74.0	2.69
2. Małżeństwo, które może, ale nie chce mieć dzieci	67.0	2.62	71.5	2.67	71.0	2.68
3. Kobieta mającą nieślubne dziecko	92.0	2.92	91.0	2.92	96.0	2.97
4. Przelotne kontakty seksualne przed ślubem	53.5	2.50	63.5	2.58	69.5	2.67
5. Dwoje ludzi, którzy się publicznie obejmują i całują ***	70.5	2.69	63.5	2.57	63.5	2.60
6. Niewierność małżeńską ***	9.0	1.65	9.5	1.41	7.5	1.48
7. Nagość na plaży ***	51.0	2.33	40.5	2.16	37.5	2.21
8. Odstępstwo od wiary	57.0	2.45	57.0	2.46	58.0	2.44
9. Unikanie płacenia podatków ***	15.5	1.86	11.5	1.49	9.0	1.43
10. Wyjazd na stałe do innego kraju z własnej woli	69.5	2.68	75.0	2.69	70.0	2.62

Uwaga: znakiem " * " oznaczono te pytania, w odpowiedziach na które stwierdzamy dość duże lub wyraźne różnice między miejscowościami turystycznymi i Skoczowem;
 znakiem " ** " oznaczono te, gdzie stwierdzamy istotną różnicę tylko między Wisłą a Skoczowem;
 znakiem " *** " oznaczono te gdzie największymi wskaźnikami "tolerancji" wyróżnia się Władysławowo.

W świetle przytoczonych danych hipotezę 2.1 należy uznać za zweryfikowaną: pod względem poziomu tolerancji nie ma istotnego zróżnicowania ani między Wisłą a Skoczowem, ani tym bardziej między obiema miejscowościami turystycznymi z jednej strony a Skoczowem z drugiej.

Ogólnie jednak, we Władysławowie poziom tolerancji jest nieco wyższy. To, że zanotowano tam większą tolerancję dla takich zachowań jak nagość na plaży, czy publiczne przekazywanie miłości oznacza, że mieszkańcy przywykli do zachowań często spotykanych w miejscowościach nadmorskich.

Natomiast większa tolerancja dla niewierności małżeńskiej i unikania płacenia podatków może świadczyć o pewnym rozluźnieniu norm stojących na straży bardzo istotnych więzi społecznych: małżeństwa z jednej strony i państwowego systemu ekonomicznego z drugiej.

Tak więc, pamiętając o wspomnianych wyżej specyficznych cechach Władysławowa, zaryzykujemy przeformułowanie odpowiedniej hipotezy w sposób podobny jak w podrozdziale 1:

W3.1. Zmiana /osłabienie/ tradycyjnych norm moralnych zależy od intensywności ruchu turystycznego i - prawdopodobnie - od rodzaju podłoża kulturowego.

Z kolei zbadamy, jakie grupy badanych charakteryzują się większym poziomem tolerancji. W tym celu wybrano te pytania wskaźnikowe, które dotyczyły obyczajów seksualnych i utworzono dla celu analizy zbiorczą zmienną pod nazwą "obyczaje". Każde

z pozostałych pytań potraktowano odrębnie, ponieważ dotyczą one odmiennych spraw.

Poniższe tabele wyliczają te cechy, które istotnie różnicują wartości badanych zmiennych, wraz ze średnimi postaw, które odbiegają w górę lub w dół od średniej dla ogółu respondentów.

Tabela 10. Zróżnicowanie poziomu tolerancji.
Zestawienie związków między zbiorczą zmienną "obyczaje" a cechami społeczno-demograficznymi respondentów.

/średnie/

WŁADYSŁAWOWO		WISŁA		SKOCZÓW	
OBYCZAJE ogółem	średnia 2.53	OBYCZAJE	średnia 2.47	OBYCZAJE	średnia 2.53
pleć				pleć	
kobiety	2.44			K	2.46
wiek				wiek	
50+	2.25			50 i +	2.37
wykształcenie		wykształcenie		wykształcenie	
podst.	2.35	podst.	2.32	podst.	2.39
wyższe	2.70	wyższe	2.63	wyższe	2.64
		praca w turystyce			
		tak	2.57		

Uwaga: im wyższa wartość średniej tym wyższy poziom tolerancji.

Tabela 10a. Zróżnicowanie poziomu tolerancji.
Zestawienie związków między pozostałymi zmiennymi a cechami społeczno-demograficznymi

/średnie/

WŁADYŚLAWOWO		WISŁA		SKOCZÓW	
NAGOŚĆ NA PLAŻY					
Ogółem	2.33		2.16		2.21
pleć				pleć	
K	2.12	K	1.91	K	2.06
wiek				wiek	
50 +	1.82	50 +	1.87	50 i +	1.83

c.d. tabeli 10a

WŁADYSŁAWOWO		WISŁA		SKOCZÓW	
wykształcenie		wykształcenie		wykształcenie	
podst.	1.98	podst.	1.73	podst.	1.83
wyższe	2.61	wyższe	2.58	wyższe	2.50
praca w turystyce					
TAK	2.21				
praca w przemyśle					
TAK	2.66				
ODSTĘPSTWO OD WIARY					
ogółem	2.45	2.46		2.44	
płeć					
K	2.20				
wiek		wiek		wiek	
18 - 29	2.66			18 - 39	2.63
50 i +	1.85	30 - 39	2.62	50 i +	2.18
wykształcenie		wykształcenie			
podst.	2.10	podst.	2.19		
wyższe	2.76	wyższe	2.83		
UNIKANIE PŁACENIA PODATKÓW					
ogółem	1.86	1.49		1.43	
wiek		wiek			
50 i +	1.65	18 - 29	1.74		
		praca w turystyce		praca w przemyśle	
		TAK	1.77	TAK	1.63
WYJAZD NA STAŁE DO INNEGO KRAJU					
ogółem	2.68	2.69		2.62	
płeć					
K	2.59				
wiek		wiek		wiek	
18 - 29	2.79	18 - 29	2.91	18 - 29	2.88
50 i +	2.43			50 i +	2.39

UWAGA: im wyższa wartość średniej tym wyższy poziom tolerancji.

3.2. Zjawiska patologii społecznej i przestępczość.

Respondentom zadano pytanie: "Czy Pana/i/ zdaniem w Pana/i/ mieście narastają czy maleją takie zjawiska jak: ..."

Oto odpowiedzi uzyskane w badanych miejscowościach.

Tabela 11. Ocena/nasilenia poszczególnych zjawisk patologicznych /% respondentów twierdzących, że narastają/

Rodzaj zjawisk	WŁADYSŁAWOWO	WISŁA	SKOCZÓW
Kradzieże *	74,5	74,4	86,0
Alkoholizm **	70,5	60,8	70,5
Bójki **	39,0	31,2	42,0
Zażywanie narkotyków **	7,5	3,0	10,0
Prostytucja *	6,5	4,1	10,5
Przestępstwa zorganizowane ***	21,1	10,1	17,5
Oszustwa finansowe ***	23,5	12,1	18,0
Chuligaństwo *	47,0	39,7	54,5

Uwaga: znakiem " * " oznaczono te zjawiska, które są w opinii mieszkańców nieco lub wyraźnie mniej nasilone w miejscowościach turystycznych niż w Skoczowie;

znakiem " ** " oznaczono te, gdzie stwierdzamy istotną różnicę tylko między Wisłą a Skoczowem.

znakiem " *** " oznaczono te gdzie najwyższe wskaźniki zanotowano we Władysławowie.

Najpowszechniejsze jest przekonanie o wzroście liczby kradzieży i nasileniu alkoholizmu. Dotyczy to wszystkich trzech badanych miejscowości. Niewielu respondentów mówi o nasileniu prostytucji

i narkomanii, jednak najwięcej w Skoczowie. Skoczów w ogóle wydaje się najbardziej zagrożony wzrostem patologii społecznej, a Władysławowo przestępczością, zwłaszcza nowego typu /przestępczość zorganizowana, oszustwa finansowe/. Wisła najmniej jest podatna na te zagrożenia.

Dla porównania między miejscowościami i do dalszych analiz posłużyła ogólna miara-ocena nasilenia zjawisk patologicznych, dla której przyjęto następujące wartości:

"małe" = kiedy respondent od 0 do 1 razu mówił o wzroście zjawisk, wymienionych w pytaniu;

"średnie" = 2 do 3 razy;

"duże" = 4 do 8 razy.

Tabela 12. Ogólna ocena nasilenia zjawisk patologicznych

Nasilenie zjawisk patologicznych	(%)		
	Władysławowo	Wisła	Skoczów
MAŁE	29,5	35,5	19,0
ŚREDNIE	30,0	39,0	42,5
DUŻE	40,5	25,5	38,5

W świetle przytoczonych danych i analiz, oraz tego co wyżej powiedziano o specyfice Władysławowa, możemy przeformułować odpowiednią hipotezę w następujący wniosek:

W3.2. Nasilenie zachowań społecznie niepożądanych nie wiąże się wprost z rozwojem turystyki; miasto przemysłowe wydaje się najbardziej zagrożone wzrostem patologii społecznej, a miejscowość o intensywnym nasyceniu /sezonowym/ ruchem turystycznym - takimi typami przestępczości, jak przestępczość zorganizowana i oszustwa finansowe.

Następnie omówimy związki ocen nasilenia poszczególnych zjawisk patologicznych ze stosunkiem do turystyki lub przemysłu.

Turystyka często przez mieszkańców miejscowości turystycznych postrzegana jest jako źródło patologii społecznej. Jednak takie zarzuty nie dotyczą tylko turystyki: w przemyśle i w ogóle w zjawiskach związanych z industrializacją również widzi się czynniki sprzyjające nasileniu patologii i przestępczości.

W celu sprawdzenia jak te związki przedstawiają się w badanych miejscowościach porównamy odsetki respondentów odpowiadających, że dane zjawisko narasta, obliczone w dwóch grupach:

1. tych, którzy są za zmniejszeniem liczby turystów przyjeżdżających do miejscowości, albo /w Skoczowie/ są za ograniczeniem działalności przemysłowej;
2. ogółem wszystkich badanych.

/Wybrano tylko te przypadki, gdzie stwierdzono istotny związek statystyczny/.

Tabela 13. Ocena nasilenia poszczególnych zjawisk patologicznych a pogląd o ograniczeniu ruchu turystycznego /lub przemysłu/

Rodzaj zjawisk patologicznych	Ogółem	Ci, którzy chcą ograniczyć turystykę/przemysł	(%) Miasto
Alkoholizm	61,0	73,6	Wisła
Bójki	39,0	63,4	Władysławowo
Przestępstwa zorganizowane	21,0	40,0	—
Oszustwa finansowe	23,5	40,0	—
Chuligaństwo	47,0	76,7	—
Alkoholizm	70,5	77,8	Skoczów

Pogląd na nasilenie ruchu turystycznego jest szczególnie powiązany z oceną nasilenia zjawisk patologicznych w świadomości mieszkańców Władysławowa. W Wiśle i w Skoczowie /tu oczywiście chodzi o przemysł/ widać związek jedynie ze wzrostem alkoholizmu.

Kolejnymi wskaźnikami postaw wobec turystyki /lub przemysłu/ są: generalnie negatywny pogląd /"jestem przeciw"/ o turystyce lub przemyśle, oraz przekonanie, że należy zmienić rodzaj turystyki lub działalności przemysłowej dominujący w mieście.

Porównamy teraz odsetki respondentów odpowiadających, że dane zjawisko patologiczne narasta, obliczone w dwóch grupach:

1. tych, którzy są przeciwni rozwojowi turystyki/przemysłu /"przeciw"/ lub chcieliby zmienić rodzaj turystyki lub działalności przemysłowej /"zmienić"/,
2. ogółem wszystkich badanych.

/Również tu wybrano tylko te przypadki, gdzie stwierdzono istotny związek statystyczny/.

Tabela 14. Ocena nasilenia poszczególnych zjawisk patologicznych a postawy wobec rozwoju turystyki /lub przemysłu/

Rodzaj zjawisk patologicznych	Postawa wobec turystyki/przemysłu "przeciw"	Ogółem	Miasto
Kradzieże	90.0	74.5	Władysławowo
Alkoholizm	77.8	70.5	Skoczów
	"zmienić"		
Alkoholizm	77.2	70.5	- " -
Oszustwa finansowe	25.5	18.0	- " -

W powyższym zestawieniu pojawia się szczególnie częste przekonanie o wzroście ilości kradzieży u tych mieszkańców Władysławowa.

wowa, którzy są przeciwni rozwojowi turystyki.

Co do Skoczowa, widać, że pogląd o wzroście alkoholizmu wiąże się z generalnie negatywną postawą wobec przemysłu. Ponadto widać, że ci którzy chcieliby zmienić rodzaj działalności przemysłowej w tym mieście częściej niż przeciętnie mówią o nasileniu oszustw finansowych.

Podsumowując uwagi o zjawiskach patologii społecznej, wrócimy do ogólnej oceny nasilenia zjawisk patologicznych, by pokazać jakie są związki tej oceny z zatrudnieniem w turystyce i postawami wobec rozwoju turystyki lub przemysłu.

W Wiśle 25,5% badanych widzi duże nasilenie patologii, ale tylko 14% tych, którzy pracują w turystyce, a z drugiej strony 41,2% tych, którzy chcą ograniczyć liczbę turystów.

We Władysławowie 40,5% widzi duże nasilenie patologii, a spośród zatrudnionych w turystyce - 32,9% i 66,7% tych którzy chcą ograniczyć ilość turystów.

W Skoczowie 38,5% dostrzega duże nasilenie patologii, a 45,6% spośród tych, którzy są za zmianą rodzaju działalności przemysłowej, i 42,6%, którzy chcą ją ograniczyć.

Tak więc zatrudnienie w turystyce idzie w parze ze względnie rzadkim postrzeganiem zjawisk patologicznych, natomiast świadomość zagrożeń ze strony narastającej przestępczości i patologii społecznej w dużym stopniu wiążą się z negatywnymi postawami wobec turystyki /a także przemysłu - w Skoczowie/.

4. Zaangażowanie w sprawy społeczności lokalnej

W niniejszym podrozdziale zbadamy czy zachodzi związek między rozwojem turystyki a zmianami w dziedzinie postaw jednostek wobec społeczności.

Przyjęto następujące wskaźniki tych postaw:

- zaangażowanie w sprawy społeczności lokalnej, mierzone pytaniami:
 - a/ o udział w organizacjach lub komitetach pracujących na rzecz miasta /np. ochrona środowiska, gazyfikacja, budowa wodociągów itp./,
 - b/ oraz udział w tworzeniu przepisów lokalnych chroniących wspólne dobro mieszkańców, np. zakaz ruchu w centrum miasta, obowiązek instalowania urządzeń oczyszczających i inne. /Przez udział w tworzeniu takich przepisów należy rozumieć pracę w komisjach Rady Miejskiej, próby wpływania na prace Rady, lub inspirowania radnych na spotkaniach, akcje zbierania podpisów w jakiejś istotnej sprawie, leżącej w kompetencjach Rady, udział w przygotowaniu planu przestrzennego zagospodarowania itp./,
- ocena czy gdyby mieszkańcy bardziej się angażowali, można byłoby poprawić sytuację miasta.

Sformułowano następującą hipotezę:

N4.1. Rozwój turystyki wiąże się ze wzrostem osobistego zaangażowania w sprawy społeczności lokalnej.

Oto uzyskane wyniki:

Tabela 15. Zaangażowanie mieszkańców w sprawy społeczności lokalnej

	WŁADYSŁAWOWO		WISŁA		SKOCZÓW	
	%	średnia	%	średnia	%	średnia
1. Udział w organizacjach lub komitetach pracujących na rzecz miasta /np. ochrona środowiska, gazyfikacja, budowa wodociągów itp./	23,5	1,47	42,0	1,84	18,0	1,32
2. Udział w tworzeniu przepisów lokalnych chroniących wspólne dobro mieszkańców	17,5	1,35	13,5	1,29	10,0	1,20

c.d. tabeli 15.

	WŁADYSŁAWOWO		WISŁA		SKOCZÓW	
	%	średnia	%	średnia	%	średnia
3. Gdyby mieszkańcy bardziej się angażowali, można byłoby poprawić sytuację naszego miasta	81,5	4,02	85,0	3,74	67,5	3,77

Uwagi:

a/ w pkt 1 i 2: % tych, którzy biorą udział w wymienionych działaniach;

w pkt 3 : % tych, którzy zgadzają się z przytoczonym twierdzeniem;

b/ średnia obliczona dla skali pięciostopniowej; im wyższa średnia tym:

w pkt 1 i 2: częstszy udział,

w pkt 3 : większe poparcie.

We Władysławowie udział w organizacjach lub komitetach pracujących na rzecz miasta deklaruje ogółem 23,5% badanych.

Większą aktywność zanotowano wśród respondentów mających średnie lub wyższe wykształcenie /40,8%/.

Udział w tworzeniu przepisów lokalnych chroniących wspólne dobro mieszkańców deklaruje ogółem 17,5% badanych. I tu aktywniejsi są respondenci o wykształceniu średnim lub wyższym: 32,9%.

"Gdyby mieszkańcy bardziej się angażowali, można byłoby poprawić sytuację naszego miasta" - tę tezę akceptuje 81,5% mieszkańców Władysławowa. Ci natomiast, którzy mieszkają tam od urodzenia, są bardziej krytyczni w ocenie zaangażowania ludzi w sprawy lokalne: 89% spośród nich zgadza się z cytowaną opinią. Osoby o wyższym wykształceniu nieco rzadziej /61%/ wyrażają dla niej poparcie, do czego uprawnia ich to, że w świetle przytoczonych danych należą do najaktywniejszych mieszkańców.

W Wiśle udział w organizacjach lub komitetach pracujących na rzecz miasta jest dużo wyższy niż w pozostałych miejscowościach: 42,0%. Szczególnie aktywni są mężczyźni /55,5%/ i osoby o wykształceniu średnim /51%/, w przeciwieństwie do najmniej wykształconych /28,6%/.

Udział w tworzeniu przepisów lokalnych nie angażuje wielu mieszkańców /13,5%/. I w tym przypadku wykształcenie średnie sprzyja zaangażowaniu w te sprawy /21%/.

"Gdyby mieszkańcy bardziej się angażowali, można byłoby poprawić sytuację naszego miasta" twierdzi 65,0% Wiślan, a więc mniej niż we Władysławowie i podobnie jak w Skoczowie. Największe poparcie dla tej tezy wyraża młodzież w wieku do 29 lat /80,6%/, a najmniejsze poparcie - osoby w wieku średnim /49%/ i ci, którzy są zatrudnieni w turystyce /50%/.

Ogólnie można stwierdzić, że mieszkańcy Wisły aktywniej niż mieszkańcy turystycznego Władysławowa, jak i przemysłowego Skoczowa, uczestniczą w takich formach samoorganizacji jak komitety gazyfikacyjne, telefonizacyjne itp. Znajduje to potwierdzenie w obserwacjach i wywiadach z władzami miasta. Ostatnio zrobiono tam bardzo wiele wspólnym wysiłkiem dla poprawienia infrastruktury komunalnej.

Jednocześnie rzadziej niż mieszkańcy Władysławowa, /a podobnie jak mieszkańcy Skoczowa/ zgadzają się z poglądami, że większe zaangażowanie mieszkańców poprawiłoby sytuację w mieście. Trzeba zaznaczyć, że brak zgody dla tej tezy może być interpretowany dwojako: albo że to nie od aktywnej postawy mieszkańców zależy sytuacja w mieście, albo że sytuacja jest niezła, a zaangażowanie mieszkańców - wystarczające.

Wydaje się, że ta druga interpretacja jest właściwsza w odniesieniu do mieszkańców Wisły, a ta pierwsza - w odniesieniu do Skoczowa. Mieszkańcy Władysławowa żywią przekonanie, że dużo mają do zrobienia w swoim mieście, a mieszkańcy Skoczowa są stosunkowo najbardziej bierni - zarówno na poziomie działań, jak i przekonań, że coś od nich zależy.

Tak więc naszą hipotezę można uznać za zweryfikowaną.

W4.1. Rozwój turystyki wiąże się ze wzrostem osobistego zaangażowania w sprawy społeczności lokalnej.

Podsumowanie

1. Rozwój turystyki jest związany z międzypokoleniowymi przesunięciami w strukturze zawodowej mieszkańców regionów turystycznych z I lub II do III sektora gospodarki.
2. Rozwój turystyki jest związany z wewnątrzpokoleniowymi przesunięciami w strukturze zawodowej mieszkańców regionów turystycznych z I lub II do III sektora gospodarki z tym, że istotną rolę odgrywa tu specyfika miejscowego rynku pracy - gdy w części obejmującej I lub II sektor jest on interesujący dla młodzieży, skala przesunięć jest mniejsza.
3. Rozwój turystyki jest w sposób bardzo istotny związany ze wzrostem możliwości i znaczenia zajęć będących źródłem dodatkowych dochodów dla mieszkańców regionów turystycznych.
4. Rozwój turystyki, przynosząc za sobą podejmowanie nowego typu działalności gospodarczej i stwarzając okazje do nowych kontaktów społecznych, ma wpływ na wzory i normy relacji międzyludzkich w sferze działalności zawodowej i w sferze życia codziennego.

Stwierdzamy ogólnie większą "konkurencyjność" postaw we Władysławowie niż w obu miejscowościach leżących na Ziemi Cieszyńskiej, tj. zarówno w turystycznej Wiśle, jak i przemysłowym Skoczowie. Tendencja ta jest bardziej widoczna w dziedzinie codziennych stosunków międzyludzkich, /szczególnie skłonność do wzajemnej pomocy/ niż w sferze biznesu.

Biorąc powyższe pod uwagę, oraz to, że Władysławowo cechuje większa intensywność i sezonowość ruchu turystycznego, a także takie okoliczności historyczne, które nie sprzyjały utrzymaniu się mechanizmów integracji społecznej, możemy uznać, że wyjściowe hipotezy należy zmodyfikować.

Tak więc przejście od wartości współpracy do wartości konkurencji zależy nie tyle od rozwoju turystyki, ile od intensywności ruchu turystycznego i - prawdopodobnie - od rodzaju podłoża kulturowego. Przesunięcie to jest mniej znaczne w sferze interesów niż w codziennych relacjach między ludźmi.

W tej ostatniej sprawie hipoteza sugerowała kierunek dokładnie odwrotny. Może jest to tak, że turystyka już potrafiła popsuć codzienne stosunki międzyludzkie, a jeszcze nie zdołała ukształtować nowoczesnych relacji w dziedzinie działalności zawodowej.

5. Pod względem poziomu tolerancji nie ma istotnego zróżnicowania ani między Wisłą a Skoczewem ani tym bardziej między obiema miejscowościami turystycznymi z jednej strony, a Skoczowem z drugiej.

Ogólnie jednak, we Władysławowie poziom tolerancji jest nieco wyższy. Wyniki świadczą o rozluźnieniu norm stojących na straży bardzo istotnych więzi społecznych: małżeństwa z jednej strony i państwowego systemu ekonomicznego z drugiej /podatki !/.

Tak więc, pamiętając o wspomnianych wyżej specyficznych cechach Władysławowa, stwierdzamy, że rozwój turystyki w intensywnych formach, a obok tego typ podłoża kulturowego, ma wpływ na osłabienie tradycyjnych norm moralnych.

6. W badanych miejscowościach najpowszechniejsze jest przekonanie o wzroście liczby kradzieży i nasileniu alkoholizmu. Dotyczy to wszystkich trzech miejscowości. Skoczów jest najbardziej zagrożony wzrostem patologii społecznej, a Władysławowo przestępczością, zwłaszcza nowego typu /przestępczość zorganizowana, oszustwa finansowe/. Wisła najmniej jest podatna na te zagrożenia.

Nasilenie zachowań społecznie niepożądanych nie wiąże się wprost z rozwojem turystyki.

7. Mieszkańcy Wisły aktywniej niż mieszkańcy pozostałych miejscowości uczestniczą w konkretnych formach samoorganizacji do wykonania określonych celów /gaz, telefony/.

Jednocześnie rzadziej niż mieszkańcy Władysławowa, /a podobnie jak mieszkańcy Skoczowa/ zgadzają się z poglądem, że większe zaangażowanie mieszkańców poprawiłoby sytuację. Mieszkańcy Skoczowa są stosunkowo najbardziej bierni - zarówno na poziomie działań, jak i przekonań, że coś od nich zależy.

II. STRUKTURA I MODEL RODZINY

Omawiając w poprzednim rozdziale problemy życia społecznego /struktura zawodowa, orientacja na wartości, normy i zachowania/, stwierdziliśmy, że turystyka pod wieloma względami jest czynnikiem przemian, aczkolwiek nie działa ona w laboratoryjnej izolacji i wszelkie porównania muszą brać pod uwagę typ podłoża kulturowego.

Widzieliśmy, że wiele aspektów życia społecznego w miejscowościach odwiedzanych przez turystów upodabnia się do tych, które dominują w miastach przemysłowych.

Czy dotyczy to także rodziny, która może być uznana za taką instytucję społeczną, gdzie zewnętrznym oddziaływaniom najtrudniej przeniknąć przez barierę prywatności, a tradycja, nawet nieświadoma, nie zanika tak łatwo ?

- Zagadnienia rodziny analizujemy pod dwoma kątami widzenia,
- opis: jak respondenci postrzegają powszechne w ich miejscowości cechy jej wewnętrznej struktury, jaki typ rodziny jest ich zdaniem typowy;
 - preferencje: jaki model rodziny uważają za bliski sobie lub pożądany.

Założono dwa przeciwstawne typy idealne rodziny: tradycyjną i nowoczesną.

Ta pierwsza charakteryzuje się wyraźnym podziałem ról na męskie i kobiece, dużym autorytetem starszego pokolenia i podziałem ról zależnym od grupy wieku, rozbudowaną funkcją opiekuńczą; gospodarstwo domowe jest wielopokoleniowe i połączone mocną więzią wzajemnych zobowiązań.

1. Przemiany struktury rodziny

Celem badania było sprawdzenie czy w społecznościach goszczących turystów zachodzi związek między rozwojem turystyki a zmianami struktury rodziny.

Przyjęto następujące wskaźniki struktury rodziny:

- podział ról związanych z płcią /pytania 3-7/;
- podział ról związanych z wiekiem /pytania 1,2/;
- organizacja rodziny: nuklearna albo rozszerzona /pytania 8-10/.

Sformułowano następujące hipotezy:

H1.1. Z rozwojem turystyki wiąże się osłabienie podziału ról w rodzinie na męskie i kobiece.

H1.2. Z rozwojem turystyki wiąże się osłabienie podziału ról między grupami wieku.

H1.3. Z rozwojem turystyki wiąże się ograniczenie więzi rodzinnej z rodziny rozszerzonej do nuklearnej.

Tabela 1. Struktura rodziny w ocenie respondentów
/ocena czy dany model często występuje/

a/ % tych, którzy odpowiedzieli "bardzo często" i "dość często"
/odp. 5 i 4/
b/ średnia wszystkich odpowiedzi od "1-b.rzadko" do "5-b.często".

Jak Pan/i/ uważa, czy w Pana/i/ mieście często się zdarza, że:	WŁADYSŁAWOWO		WISŁA		SKOCZÓW	
	a	b	a	b	a	b
1. Rodzice mają duży autorytet u dzieci **	49,0	3,48	63,5	3,74	32,0	2,98
2. Rady osób starszych pomagają rozwiązywać problemy rodzinne **	53,5	3,60	57,0	3,64	46,0	3,32
3. Kobiety na ogół pozostają w domach jako gospodynie **	71,0	3,89	49,5	3,30	13,5	2,15
4. Mężczyźni zajmują się domowymi finansami *	23,0	2,73	26,0	2,95	17,5	2,62
5. Zajmowanie się domem całkowicie należy do kobiet **	75,5	3,96	61,5	3,71	44,5	3,31
6. Opieka nad dziećmi całkowicie należy do kobiet **	61,0	3,79	66,5	3,73	41,5	3,17
7. W ważnych sprawach rodzinnych decyzja należy do mężczyzn *	35,0	3,20	42,5	3,39	27,5	3,02
8. Trzy pokolenia /dziadkowie, rodzice i dzieci/ mieszkają razem **	52,5	3,43	72,0	3,76	37,5	2,91
9. Członkowie całej rodziny /w tym dalszej/ pomagają sobie wzajemnie finansowo w razie potrzeby *	63,0	3,53	64,0	3,70	54,5	3,39
10. Rodzina opiekuje się starszymi osobami w domu. *	76,5	3,91	91,5	4,38	69,0	3,89

Uwaga: znakiem "★★" oznaczono te pytania, w odpowiedziach na które stwierdzamy nieco lub wyraźnie większe poparcie w miejscowościach turystycznych niż w Skoczowie; znakiem "✱" oznaczono te, gdzie stwierdzamy istotną różnicę tylko między Wisłą a Skoczowem.

Uzyskane wyniki wskazują na to, że zróżnicowanie między miejscowościami turystycznymi z jednej strony, a kontrolną miejscowością przemysłową /Skoczów/ jest dość wyraźne. Jak widać, w miejscowościach turystycznych /a wśród nich - w Wiśle/ praktykowany model rodziny jest bardziej tradycyjny niż w przemysłowym Skoczowie.

Dotyczy to wszystkich trzech uwzględnionych aspektów, co prezentuje poniższa tabela zawierająca średnie obliczone dla poszczególnych grup pytań. /Im wyższa wartość średniej tym częstsze przekonanie, że dany model rodziny występuje w miejscowości/.

Tabela 2. Ocena czy dany model rodziny często występuje /zmiennie zbiorcze/

	nr pytania	WŁADYŚŁA- WOWO	WISŁA	SKOCZÓW
1.1. Autorytet: ocena	1,2	3,57	3,69	3,17
1.2. Podział ról: ocena	3-7	3,50	3,42	2,87
1.3. Więzy rodzinna: ocena	8-10	3,63	3,97	3,44

Uwaga: jak w tabeli 1.

Można więc uzupełniając zaproponowane hipotezy nadać im postać następujących wniosków:

W1.1.	Osłabienie podziału ról w rodzinie na męskie i kobiece wiąże się z rozwojem turystyki, ale podział tych ról pozostaje wciąż większy niż w miejscowości przemysłowej.
W1.2.	Osłabienie podziału ról między grupami wieku wiąże się z rozwojem turystyki, ale podział jest wciąż większy niż w miejscowości przemysłowej.
W1.3.	Ograniczenie więzi rodzinnej z rodziny rozszerzonej do nuklearnej wiąże się z rozwojem turystyki, ale przebiega wciąż wolniej niż w miejscowości przemysłowej.

2. Przemiany postaw wobec rodziny

Następnie sprawdzono czy w społecznościach goszczących turystów zachodzi związek między rozwojem turystyki a zmianami postaw wobec rodziny.

Przyjęto następujące wskaźniki postaw wobec rodziny:

- uznanie tradycyjnych autorytetów /pytania 1-4/;
- postawy wobec tradycyjnych definicji ról męskich i żeńskich /5-9/;
- poczucie więzi z:
 - a/ rodziną nuklearną,
 - b/ rodziną rozszerzoną /10-14/.

Sformułowano następujące hipotezy:

H2.1. Z rozwojem turystyki wiąże się zmiana /osłabienie/ tradycyjnych postaw wobec autorytetów w rodzinie.

H2.2. Z rozwojem turystyki wiąże się zmiana /osłabienie/ tradycyjnych postaw wobec podziału ról na męskie i kobiece.

H2.3. Z rozwojem turystyki wiąże się zmiana /osłabienie/ tradycyjnych postaw wobec więzi rodzinnych.

Tabela 3. Postawy wobec modelu rodziny /opinie czy dany model jest pożądany/

a/ % tych, którzy odpowiedzieli "zdecydowanie tak" i "raczej tak" /odp. 5 i 4/

b/ Średnia wszystkich odpowiedzi od "1 - zdecydowanie nie" do "5 - zdecydowanie tak"

Proszę powiedzieć, czy Pan/i/ zgadza się z poniższymi stwierdzeniami:	WŁADYSŁAWOWO		WISŁA		SKOCZÓW	
	a	b	a	b	a	b
1	2		3		4	
1. Ojciec ma zawsze rację **	20,5	2,39	26,0	2,54	17,0	2,18
2. Mądrości starszych należy wysłuchać	92,0	4,28	94,5	4,35	91,5	4,38

C.d. tabeli 3.

1	2		3		4	
4. Dzieci powinny zastosować ** się do woli rodziców przy wyborze swego zawodu	19,0	2,27	12,5	2,14	10,0	1,91
5. Póki dzieci mieszkają z rodzicami powinny żyć według ich zasad	66,0	3,61	65,5	3,60	63,0	3,56
6. Najlepiej kiedy mąż zarabia na życie, a żona zajmuje się domem i dziećmi	82,5	4,23	78,5	4,16	80,5	4,25
7. Nawet, kiedy kobieta pracuje, mąż nie może się zajmować wszystkim w domu: np. jest nienaturalne, żeby mężczyzna opiekował się niemowlęciem **	22,0	2,55	33,0	2,75	21,0	2,27
8. Na ogół mąż powinien decydować jak wydawać domowe pieniądze *	13,0	2,36	21,5	2,59	10,5	2,33
9. Lepiej jest dla rodziny, kiedy mąż zarabia więcej od żony	86,5	4,34	83,5	4,29	78,0	4,23
10. Jeśli środki są ograniczone, raczej syn niż córka powinien dalej się kształcić **	38,5	3,08	37,0	2,83	27,5	2,61

Tabela 4. Postawy wobec modelu rodziny /c.d./

a/ % tych, którzy odpowiedzieli "zdecydowanie tak" i "raczej tak" /odp. 5 i 4/

b/ średnia wszystkich odpowiedzi od "1" do "5"

Proszę powiedzieć, czy "an/i/ zgadza się z poniższymi stwierdzeniami:	WŁADYSŁAWOWO		WISŁA		SKOCZÓW	
	a	b	a	b	a	b
10. Nic nie jest ważniejsze dla człowieka niż jego współmałżonek i dzieci	86,5	4,22	83,5	4,24	78,5	4,12
11. Trzeba poświęcić własne pragnienia dla dobra rodziny	82,0	4,11	90,0	4,45	88,0	4,42
12. Dla dzieci najlepiej jest możliwie długo mieszkać razem z rodzicami *	27,5	2,63	36,0	2,98	29,0	2,70
13. Dom jest tam, gdzie mieszka cała rodzina, a niekoniecznie tam, gdzie są warunki dla lepszego życia **	79,0	3,94	69,5	3,94	63,5	3,76
14. Można niekoniecznie lubić całą swoją rodzinę, ale więzy rodzinne zobowiązują do pomocy wszystkim krewnym	82,5	3,90	86,0	4,20	83,0	4,22

Uwaga: znakiem " ** " oznaczono te pytania, w odpowiedziach na które stwierdzamy dość lub wyraźnie większe poparcie w miejscowościach turystycznych niż w Skoczowie; znakiem " * " oznaczono te, gdzie stwierdzamy istotną różnicę tylko między Wisłą a Skoczowem.

Uzyskane wyniki wskazują na to, że zróżnicowanie między miejscowościami turystycznymi z jednej strony, a kontrolną miejscowością przemysłową /Skoczów/ jest w przypadku preferowanego modelu rodziny mniej wyraźna niż w sferze opinii o tym jaki model rodziny dominuje w miejscowości.

W miejscowościach turystycznych /a zwłaszcza - we Władysławowie/ preferowany model rodziny wykazuje tendencję do upodobnienia się do modelu uznawanego w przemysłowym Skoczowie.

Biorąc pod uwagę postawy wobec podziału ról, różnice pozostają największe: tj. postawy są bardziej tradycyjne w miejscowościach turystycznych.

Natomiast jeśli idzie o postawy wobec więzi rodzinnych, widzimy, że Wisła pozostaje najbardziej tradycyjna, podczas gdy we Władysławowie więzi te są najmniej cenione, co dotyczy zwłaszcza takich spraw jak "poświęcenie własnych pragnień dla dobra rodziny" i "zobowiązania do pomocy wszystkim krewnym". Tak więc we Władysławowie więzi rodzinne padają ofiarą indywidualnego egoizmu. Prawidłowości te uwidacznia zestawienie kumulowanych średnich obliczonych dla poszczególnych grup pytań.

Tabela 5. Postawy. Opinia o tym, czy dany model rodziny jest pożądany. /zmienne zbiorcze/

/Im wyższa wartość średniej tym większe poparcie dla danego modelu rodziny/.

	WŁADYSŁAWOWO	WISŁA	SKOCZÓW
2.1. Autorytet: postawy 1-4	3,13	3,16	3,01
2.2. Podział ról: postawy 5-9 **	3,34	3,34	3,13
2.3. Wiąż rodzinna: postawy 10-14*	3,76	4,00	3,84

Uwaga: jak w tabeli 4.

Można więc powtórzyć /precyzując nieco/ zaproponowane hipotezy nadając im postać następujących wniosków:

W2.1. Zmiana /osłabienie/ tradycyjnych postaw wobec autorytetów w rodzinie wiąże się z rozwojem turystyki.
W2.2. Zmiana /osłabienie/ tradycyjnych postaw wobec podziału ról na męskie i kobiece wiąże się z rozwojem turystyki i zależy od nasilenia ruchu turystycznego.
W2.3. Zmiana /osłabienie/ tradycyjnych postaw wobec więzi rodzinnych wiąże się przede wszystkim z nasileniem ruchu turystycznego, zależąc ponadto od podłoża kulturowego./

Korelacje wewnętrzne zmiennych zbiorczych wykazały, że naj- silniej z pozostałymi zmiennymi, tak z grupy 1. "oceny", jak z grupy 2. "postawy" jest powiązana zmienna: 2.1 "autorytet: postawy" oraz 2.2. "podział ról: postawy" /Skoczów, Władysławowo/ i 2.3. "więź rodzinna: postawy" /Wisła/.

A zatem przekonanie, że fundamentem rodziny jest autorytet ojca i starszych członków rodziny, wyznacza zarówno pogląd, jaki model rodziny dominuje w społeczności jak i inne elementy składające się na preferowany model rodziny.

Przyjrzyjmy się teraz jak dyskutowane tu poglądy na rozpowszechnienie poszczególnych aspektów modelu rodziny są związane z cechami społeczno-demograficznymi respondentów. Przedstawimy tylko te cechy, które w istotny statystycznie sposób różnicują badane poglądy, podając średnie globalne i średnie dla wyróżnionych grup.

W Wiśle osoby mniej związane z tym miastem: tj. te które przybyły do niej z zewnątrz i te, które są zatrudnione poza turystyką są skłonne oceniać typ więzi rodzinnych jako mniej tradycyjny niż pozostałe.

W podobny sposób przedstawimy obecnie jak postawy wobec poszczególnych aspektów modelu rodziny są związane z cechami społeczno-demograficznymi respondentów. Przedstawimy tylko te cechy, które w istotny statystycznie sposób różnicują badane postawy, podając średnie globalne i średnie dla wyróżnionych grup.

Tabela 7. Postawy wobec modelu rodziny.
Zestawienie związków między zbiorczymi zmiennymi "Autorytet", "Podział ról" i "Więź rodzinna" a cechami społeczno-demograficznymi respondentów /średnie/

/Im wyższa wartość średniej tym większe poparcie dla tradycyjnego modelu rodziny/

WŁADYSŁAWOWO		WISŁA		SKOCZÓW	
		AUTORYTET: POSTAWY			
OGÓŁEM:	3,13		3,16		3,01
		wykształcenie			
		wyższe	2,67	kobiety	2,92
wiek:					
50 i +	3,43			50 i +	3,20
		PODZIAŁ RÓL: POSTAWY			
OGÓŁEM:	3,34		3,34		3,13
		kobiety	3,20	kobiety	2,92
wiek:					
30-49	3,23	30-39	3,06	40 i +	3,25
wykształcenie:					
średnie	3,17	wyższe	2,77	wyższe	2,53
wyższe	2,95				
		WIĘŹ RODZINNA: POSTAWY			
OGÓŁEM:	3,76		4,00		3,84
wykształcenie:					
wyższe	3,92	średnie	3,83		
podstawowe	3,48				
		praca w turyst.	4,18		

Wnioski: Postawy wobec modelu rodziny są zróżnicowane we wszystkich miejscowościach, ale brak wyraźniejszych prawidłowości. Można z pewnym przybliżeniem stwierdzić, że mniej tradycyjny model rodziny preferują osoby wyżej wykształcone, mające mniej niż 50 lat /ale raczej nie młodzież/ i kobiety. Postawy wobec więzi rodzinnych są w Wiśle nieco bardziej tradycyjne wśród osób, które są zatrudnione w turystyce, a we Władysławowie /gdzie ten tradycyjny model jest najbardziej zagrożony/ osoby o niskim wykształceniu.

Zbadamy teraz czy wynajmowanie pokoi turystom różnicuje postrzeganie struktury rodziny i postawy wobec modelu rodziny.

Można oczekiwać, że bezpośrednie kontakty z ludźmi z innego środowiska /a wynajmowanie pokoi daje do tego najlepszą okazję/, wpływa zarówno na przemiany ideału dobrej rodziny, jak i może zmieniać rzeczywistą strukturę rodziny w domach, gdzie gości się turystów.

Analiza wykazała, że w Wiśle te osoby, które aktualnie wynajmują pokoje, wybierają odpowiedzi bardziej tradycyjne na pytania dotyczące:

- autorytetów rodzinnych, zarówno w aspekcie percepcji stanu faktycznego, jak i preferencji;
- postaw wobec więzi rodzinnych /"dom jest tam, gdzie mieszka cała rodzina, a niekoniecznie tam, gdzie są warunki dla lepszego życia" i "trzeba poświęcić własne pragnienia dla dobra rodziny"/,

... a mniej tradycyjne na pytanie o:

- percepcję wzajemnej pomocy finansowej w rodzinie
- i postawy wobec podziału ról /"nawet, kiedy kobieta pracuje, mąż nie może się zajmować wszystkim w domu..."/.

We Władysławowie bardziej wyróżniają się ci, którzy nigdy nie wynajmowali pokoi. Wybrali oni odpowiedź bardziej tradycyjną na pytanie dotyczące tego, kto zajmuje się domowymi finansami, co jest zrozumiałe zważywszy, że cała obsługa kwater prywatnych, a więc też sprawy finansowe z tym związane, są domeną kobiet.

Natomiast mniej tradycyjnie odpowiadali na pytania o postawy wobec:

- autorytetów /"dzieci powinny zastosować się do woli rodziców przy wyborze swego zawodu"/;
- i więzi rodzinnych /"dla dzieci najlepiej jest możliwie długo mieszkać razem z rodzicami", "można niekoniecznie lubić całą swoją rodzinę, ale więzi rodzinne zobowiązują do pomocy wszystkim krewnym"/.

Sądzymy, że wynajmowanie pokoi turystom jest czynnikiem raczej słabo modyfikującym percepcje i preferencje w odniesieniu do modelu rodziny. Jeśli wynajmujący wybierają bardziej tradycyjne opcje, to głównie dlatego, że cechuje ich relatywnie niższe wykształcenie. Jeśli natomiast okazują się mniej tradycyjni niż pozostali, to w takich sprawach, które bezpośrednio wiążą się z tym, że rodzina która udostępnia kwatery w swoim domu z konieczności musi się trochę inaczej zorganizować /finanse, podział ról między małżonkami/.

PODSUMOWANIE

1. Rozpatrując miejsce dwu przeciwstawnych typów rodziny: tradycyjnej i nowoczesnej, stwierdzamy, że osłabienie tradycyjnego podziału ról w rodzinie /męskie, kobiece oraz związane z wiekiem/ wiąże się z rozwojem turystyki, ale rodziny w miej-

scowościach turystycznych pozostają wciąż bardziej tradycyjne niż w miejscowości przemysłowej.

Podobnie ograniczenie więzi rodzinnej z rodziny rozszerzonej do nuklearnej, wiąże się z rozwojem turystyki, ale przebiega wciąż wolniej niż w miejscowości przemysłowej.

2. Zróżnicowanie między miejscowościami turystycznymi, a kontrolną miejscowością przemysłową /Skoczów/ jest w przypadku preferowanego modelu rodziny mniej wyraźna, niż w sferze opinii jaki model rodziny dominuje w miejscowości.

W miejscowościach turystycznych /a zwłaszcza - we Władysławowie/ preferowany model rodziny wykazuje tendencję do upodobnienia się do modelu uznawanego w przemysłowym Skoczowie.

Dotyczy to zwłaszcza postaw wobec więzi rodzinnych: mieszkańcy Wisły co prawda pozostają najbardziej tradycyjni, ale we Władysławowie więzi te są najmniej cenione. Tak więc, można powiedzieć, że we Władysławowie więzi rodzinne padają ofiarą indywidualnego egoizmu.

W takich sprawach, które bezpośrednio wiążą się z koniecznością innego zorganizowania rodziny: odpowiedzialność za finanse, podział ról między małżonkami, wynajmowanie pokoi turystom wpływa na wybór nowocześniejszych opcji.

III. PROBLEMY OCHRONY ŚRODOWISKA

Jednym z zasadniczych, a często podstawowym celem uprawiania turystyki jest kontakt ze środowiskiem naturalnym. Wobec tego środowisko naturalne nabiera cech głównej atrakcji turystycznej, a jego ochrona przed dewastacją powinna być dla społeczności regionów turystycznych jednym z podstawowych przedmiotów działania. Aby tak było niezbędny jest określony poziom ich świadomości ekologicznej rozumianej jako zespół przekonań dotyczących konieczności ochrony środowiska naturalnego.

W realizowanym programie w związku z ochroną środowiska naturalnego sformułowano generalną hipotezę, według której mieszkańcy regionów turystycznych charakteryzują się wyższym poziomem świadomości ekologicznej i aktywności na rzecz ekologii. Szczegółowe hipotezy ujęto w sposób następujący:

- H1. Rozwój turystyki jest związany ze wzrostem świadomości mieszkańców regionów turystycznych dotyczącej ograniczeń jakie stawia środowisko naturalne /barier ekologicznych/, przed jego użytkownikami.
- H2. Rozwój turystyki jest związany ze wzrostem świadomości mieszkańców regionów turystycznych dotyczącej potrzeby ochrony środowiska naturalnego.
- H3. Rozwój turystyki jest związany ze wzrostem aktywności mieszkańców regionów turystycznych w zakresie ochrony środowiska naturalnego.

1. Świadomość ekologiczna

Do weryfikacji dwóch pierwszych hipotez posłużyło badanie reakcji respondentów /Czy zgadza się Pan/i/ z następującymi

twierdzeniami ?/ na zestaw dziewięciu twierdzeń z czego dwa dotyczyły pierwszej hipotezy, siedem - drugiej. Respondenci mieli do wyboru pięć odpowiedzi od zdecydowanie tak do zdecydowanie nie, a środek skali stanowił odpowiedź "i tak i nie" wyrażającą niezdecydowanie, ale jednocześnie zrozumienie argumentów opowiadających się za określonym twierdzeniem jak i argumenty przeciwne. Zestaw twierdzeń i rozkłady uzyskanych odpowiedzi przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Problemy ochrony środowiska w opinii mieszkańców - rozkłady aprobaty i dezaprobaty

Czy zgadza się Pan/i/ z poniższymi stwierdzeniami:	Władysławowo		Wisła		Skoczów	
	Apro- bata	Deza- proba- ta	Apro- bata	Deza- pro- bata	Apro- bata	Deza- pro- bata
1	2	3	4	5	6	7
1. Zanieczyszczone środowisko oznacza złe warunki życia	98,0	0,5	96,0	3,0	95,0	3,0
2. Należy rozwijać naszą miejscowość - czasem nawet kosztem jakości środowiska	27,5	66,0	29,5	61,0	18,5	67,5
3. W szkołach należy uczyć o ochronie środowiska	95,5	0,0	98,5	1,0	99,5	0,0
4. Należy ograniczyć <u>liczbę turystów odwiedzających regiony turystyczne w Polsce</u> / <u>liczbę zakładów przemysłowych w naszym kraju</u> / ^{2/} - nawet jeśli zmniejszyłoby to dochody - ponieważ nadmiar <u>ludzi</u> /przemysłu/ jest szkodliwy dla środowiska	55,0	33,5	39,0	40,0	43,0	24,5
5. Należy zmusić / <u>ośrodki wczasowe</u> /fabryki i inne zakłady/ do zainstalowania urządzeń oczyszczających, nawet jeśli to czasowo zmniejszyłoby płace ich pracowników.	94,0	1,0	91,5	2,5	85,0	3,0

1	2	3	4	5	6	7
6. W celu ochrony środowiska należy ograniczyć <u>liczbę turystów przyjeżdżających do naszego miasta /ilość zakładów przemysłowych w naszym mieście/</u> , nawet jeśli to zmniejszyłoby dochody mieszkańców.	54,0	37,0	40,5	38,5	35,5	36,0
7. Większe znaczenie dla ochrony środowiska mają działania w kierunku poprawy jakości zabezpieczeń niż ograniczanie <u>liczby turystów /ilości zakładów/</u>	95,0	1,5	83,5	6,5	92,5	3,5
8. Zakłady w naszym mieście powinny płacić specjalny podatek na ochronę środowiska.	83,5	5,5	78,5	9,0	88,5	4,5
9. Mieszkańcy naszego miasta powinni w czynie społecznym zająć się jego porządkowaniem.	70,5	17,0	64,5	21,5	55,5	27,5

1/ Aprobata odpowiada udzieleniu przez respondentów na podstawowe pytanie odpowiedzi "zdecydowanie zgadzam się" i "raczej zgadzam się" z odpowiednim stwierdzeniem; dezaprobata odpowiada udzieleniu odpowiedzi "zdecydowanie nie zgadzam się" i "raczej się nie zgadzam". Dla większej przejrzystości w zestawieniu tym nie uwzględniono odpowiedzi "i tak i nie" oraz odpowiedzi "nie wiem", które uwzględniono w odpowiednich zestawieniach znajdujących się w załączniku.

2/ W Skoczowie jako miejscowości nieturystycznej podkreślony tekst w stwierdzeniach 4-7 był zastąpiony następującym po nim tekstem w nawiasie,

Na wstępie skomentujemy kolejne opinie poddane respondentom do oceny i rozkłady odpowiedzi uzyskane w poszczególnych miejscowościach.

- 1/ Powszechne jest przekonanie, że istnieje związek między stanem środowiska naturalnego i warunkami życia. Z twierdzeniem, że zanieczyszczone środowisko oznacza złe warunki życia zgadza się od 95% respondentów w Skoczowie do 98% we Władysławowie. Różnice między poszczególnymi miejscowościami biorąc pod uwagę odsetki zgadzających się z tym twierdzeniem jak i mających przeciwne zdanie, są minimalne.
- 2/ Zgodnie z przyjętymi założeniami reakcje respondentów na stwierdzenie, że należy rozwijać ich miejscowość czasem nawet kosztem jakości środowiska miały badać /podobnie jak w przypadku poprzedniej opinii/ poziom świadomości dotyczącej ograniczeń jakie stawia środowisko naturalne wobec jego użytkowników. Przeciwstawienie się tej opinii świadczy o wyższym poziomie takiej świadomości. Biorąc pod uwagę zarówno aprobatę jak i dezaprobatę wyrażoną przez respondentów wobec omawianej opinii, okazało się, że największy poziom badanej tu świadomości reprezentują mieszkańcy przemysłowego Skoczowa. Odsetek osób uważających, że należy rozwijać ich miejscowość nawet kosztem środowiska zdecydowanie najmniejszy jest właśnie w Skoczowie. Nie potwierdza to przyjętej na początku hipotezy mówiącej, że wraz z rozwojem turystyki rośnie wśród mieszkańców regionów turystycznych świadomość barier ekologicznych.

Z badanych miejscowości turystycznych bardziej proekologiczne podejście mają mieszkańcy Władysławowa.

Uzyskane różnice szeregują badane miejscowości według stopnia uprzemysłowienia: miasto najbardziej przemysłowe - postawy mieszkańców najbardziej proekologiczne, miasto najmniej przemysłowe /Wisła/ - postawy najmniej proekologiczne.

Przemysłowy czy turystyczny status miasta z pewnością narzuca świadomości mieszkańców scenariusz jego dalszego ewentualnego rozwoju; w naszym konkretnym przypadku rozwój Skoczowa utożsamiany jest zapewne z rozwojem przemysłu, rozwój Wisły z rozwojem turystyki. Sugeruje to dwie prawdopodobne interpretacje otrzymanych wyników. Po pierwsze rozwój turystyki jest być może wiązany z mniejszymi szkodami ekologicznymi niż rozwój przemysłu.

Po drugie, z punktu widzenia jednostek związek bezpośrednich korzyści wynikających z rozwoju turystyki zdaje się być bardziej wyraźny i powszechny niż wynikających z rozwoju przemysłu.

Ponadto część mieszkańców Skoczowa obserwowała gwałtowny rozwój przemysłu w mieście w latach 70-tych, który zasadniczo zmienił jego oblicze i ma z pewnością w pamięci również jego negatywne skutki.

- 3/ Istnieje powszechne przekonanie, że problematyka ochrony środowiska powinna być umieszczona w szkolnych programach nauczania. Z opinią, że ochrona środowiska powinna być przedmiotem szkolnej edukacji dzieci i młodzieży zgadza się od 95,5% respondentów we Władysławowie do 99,5% w Skoczowie. Różnice między poszczególnymi miejscowościami, biorąc pod uwagę odsetki zgadzających się z tą opinią jak i mających przeciwne zdanie są minimalne.
- 4/ Opinia nr 4 /podobnie jak opinie oznaczone numerami 5, 6, 7/ miała inne brzmienie dla respondentów w miejscowościach turystycznych i inne w miejscowości przemysłowej. W pierwszym przypadku chodziło o konieczność ograniczenia, ze względu na ochronę środowiska, liczby turystów odwiedzających regiony turystyczne, w drugim - ilości zakładów przemysłowych. W obu sytuacjach przedstawiona badanym opinia odnosiła się do całego kraju.

Za ograniczeniami ruchu turystycznego częściej opowiadali się mieszkańcy Władysławowa niż mieszkańcy Wisły i częściej niż mieszkańcy Skoczowa za ograniczeniami przemysłu.

Jeśli uznać, że opowiedzenie się za wymienionymi ograniczeniami jest wskaźnikiem postawy proekologicznej, deklaracja odwrotna - postawy nieproekologicznej to uzyskane odpowiedzi wskazują, że społeczności Władysławowa i Skoczowa przewyższają świadomością ekologiczną społeczność Wisły. Zwolenników ograniczenia ruchu turystycznego jest we Władysławowie ponad połowa a przeciwników 1/3, podczas gdy w Wiśle jednych i drugich jest tyle samo /po 40%/. W Skoczowie aprobujących ograniczenia ekologiczne jest co prawda mniej niż we Władysławowie, ale i mniej jest przeciwników takich rozwiązań.

Nasuwająca się interpretacja uzyskanego rezultatu każe odnieść go do wyraźnie mniejszego w ciągu ostatnich dwóch lat ruchu turystycznego w Wiśle. Dalsze ograniczenia w jeszcze większym stopniu godziłyby w ekonomiczny interes znacznej części mieszkańców tego turystycznego miasta.

- 5/ W miejscowościach turystycznych bardziej powszechna jest opinia, że ośrodki czasowe powinny być zmuszane do instalowania urządzeń oczyszczających nawet kosztem płac zatrudnionych pracowników niż opinia w Skoczowie, że to samo powinno dotyczyć zakładów przemysłowych. Mieszkańcy miejscowości turystycznych prezentują tu bardziej proekologiczne postawy niż mieszkańcy Skoczowa, ale można to tłumaczyć obawą o własne, prywatne interesy co wyjaśnia struktura zatrudnienia w poszczególnych miejscowościach. Otóż, 1/3 mieszkańców Skoczowa zatrudniona jest w przemyśle, podczas gdy tylko 1/5 w Wiśle i Władysławowie. Natomiast w

ośrodkach wczasowych, hotelach i innych obiektach i instytucjach turystycznych pracuje tylko co dziesiąty badany w Wiśle i co dwudziesty we Władysławowie. Z kolei w interesie wynajmujących kwatery prywatne w miejscowościach turystycznych są proekologiczne działania ośrodków wczasowych, tym bardziej, że czynione nie ich tzn. kwaterodawców kosztem, a zanieczyszczone środowisko to strata potencjalnych klientów.

Zatem porównywalność uzyskanych wyników w miejscowościach turystycznych i Skoczowie jest w tym przypadku problematyczna.

- 6/ Opinia nr 6 jest powtórzeniem opinii nr 4, ale tym razem w odniesieniu do własnej miejscowości. O ile w miejscowościach turystycznych proporcje optujących za i przeciw ograniczeniom ruchu turystycznego ze względów ekologicznych są zbliżone do tych, które uzyskano przy ocenie opinii nr 4, o tyle część mieszkańców Skoczowa wyraźnie zmieniła swoją opcję. Zasada sformułowana w omawianej opinii jest dla nich bardziej /a właściwie częściej - bo mówimy o procentowym rozkładzie odpowiedzi/ do przyjęcia, jeśli dotyczy całego kraju, ale już mniej /rzadziej/ jeśli dotyczy własnego miasta. Mieszkańcy Skoczowa wykazują się według tego wskaźnika, świadomością ekologiczną na poziomie mieszkańców Wisły, która jest podobna jak przy wskaźniku nr 4, a więc mniejsza niż we Władysławowie.
- 7/ Opinia nr 7 bada poglądy dotyczące skuteczności pewnych generalnych rozwiązań odnośnie ochrony środowiska. Techniczne zabezpieczenia przeciw zanieczyszczeniom środowiska przeciwstawione są ograniczeniom w jego użytkowaniu. W naszej sytuacji - w jednym przypadku przez turystów /miejscowości turystyczne/, w drugim przez zakłady przemysłowe /Skoczów/.

Okazuje się, że mieszkańcy Władysławowa i Skoczowa w większym stopniu w porównaniu z wiślanami optują za technicznymi rozwiązaniami zabezpieczeń niż z zaproponowanymi ograniczeniami.

Warto tu wrócić do opinii o ograniczeniach ruchu turystycznego ze względów ekologicznych /p. 4 i 6/. W Wiśle za takimi rozwiązaniami było znacząco mniej badanych niż we Władysławowie. Natomiast w przypadku omawianej opinii za ograniczeniami ruchu turystycznego jest w Wiśle więcej badanych niż w drugiej badanej miejscowości turystycznej. Nie znajdujemy innego wytłumaczenia takiego rezultatu badań jak większa niewiara w skuteczność rozwiązań technicznych wynikająca, jak należy sądzić, z barier organizacyjnych i finansowych, tym bardziej, że jak już wspomniano w Wiśle od dwóch lat obserwuje się spadek ruchu turystycznego.

- 8/ Za płaceniem specjalnego podatku na ochronę środowiska przez lokalne zakłady pracy w największym stopniu jest społeczność przemysłowego Skoczowa. Być może wynika to z przekonania o większym zagrożeniu środowiska naturalnego ze strony przemysłu niż ze strony turystyki.

Szeregując pod tym względem badane miejscowości w następnej kolejności jest Władysławowo, a później Wisła. Odsetki respondentów dezaprobuujących tę opinię są dokładnie odwrotne: od Wisły /najwięcej/ do Skoczowa /najmniej/.

Według tego wskaźnika proekologiczne postawy w największym stopniu przejawiają mieszkańcy Skoczowa, w najmniejszym - mieszkańcy Wisły.

Warto w tym miejscu wrócić do opinii nr 5. Tam proekologiczne postawy w najmniejszym stopniu ujawniały się wśród mieszkańców

Skoczowa, mimo że rozkłady odpowiedzi były zbliżone do omawianych w tym punkcie. Tym razem jest inaczej, ale za sprawą społeczności Wisły i Władysławowa, które w mniejszym stopniu opowiedziały się za rozwiązaniem, według którego koszty ochrony środowiska ponoszone są przez pracowników lokalnych zakładów pracy. Gdy była mowa tylko o ośrodkach wczasowych, w miejscowościach turystycznych większy odsetek badanych był skłonny zaakceptować takie rozwiązanie. Natomiast jeśli dotyczy to ogólnie sformułowanego określenia "zakłady w naszym mieście" - nastawienia ~~psycho~~ekologiczne są znacznie mniejsze.

- 9/ Opinia nr 9 bada poglądy na temat jednego ze sposobów poprawy porządku w miejscowości i dotyczy społecznego udziału mieszkańców w takich przedsięwzięciach. W przypadku miast /tak jak jest to w przeprowadzonych badaniach/ w mniejszym stopniu obejmuje to ochronę naturalnego środowiska, natomiast w większym stopniu poprawy estetyki. Dlatego do uzyskanych wyników należy odnieść się sceptycznie w aspekcie ochrony środowiska w ścisłym tego słowa znaczeniu. Rezultaty badań bardzo wyraźnie wskazują na większe poczucie odpowiedzialności za estetykę w przypadku miejscowości turystycznych. Potwierdzają to również inne badania.^{1/}

1/ I. Dzierżanowska, Turystyka polska. Raport - 1989; masz., Instytut Turystyki.

Szczegółowa analiza reakcji respondentów na poszczególne twierdzenia pokazuje w jak istotny sposób w problematykę ekologiczną uwikłane są interesy mieszkańców konkretnych miejscowości. Dość zaskakujące, że mieszkańcy Wisły i Władysławowa w większym stopniu niż mieszkańcy Skoczowa są za rozwojem swoich miast kosztem środowiska /p.2/ i w mniejszym stopniu opowiadają się za płaceniem przez lokalne zakłady pracy specjalnego podatku na ochronę środowiska /p.8/. Popularny jest natomiast pogląd, że taki podatek powinny płacić ośrodki czasowe usytuowane na ich terenie /p.5/.

Trzeba natomiast przyznać, że społeczności miast turystycznych w porównaniu ze Skoczowem w większym stopniu akceptują społeczne prace mające na celu poprawę estetyki miasta i okolic /p.9/.

Wracając jednak do przedstawionych na początku hipotez należy stwierdzić, że przy całej złożoności problematyki, uwzględniając wszystkie zastosowane wskaźniki świadomości ekologicznej, uzyskane wyniki badań nie potwierdzają hipotezy nr 1 /p. 1-2/, ani hipotezy nr 2 /p. 3-9/.

W przypadku pierwszej hipotezy rozkład reakcji na twierdzenie nr 2 wręcz jej zaprzecza i decyduje o odrzuceniu. W przypadku drugiej hipotezy twierdzenie nr 5 zdawałoby się ją potwierdzać /miejscowości turystyczne są tu bardziej proekologiczne/, ale jednocześnie sens twierdzenia nr 8 odnoszący się do analogicznej sytuacji dotyczącej własnego miasta każe ją odrzucić. Z kolei potwierdzają ją reakcje respondentów na twierdzenie nr 6 uzyskane we Władysławowie, ale nie potwierdzają uzyskane w Wiśle.

Twierdzenie nr 9 w pełni potwierdzałoby weryfikowaną hipotezę, ale uwagi zamieszczone przy szczegółowej analizie tego twierdzenia tzn. wątpliwości czy dotyczy ono środowiska naturalnego, sprawiają że nie jest to wcale jasne.

Zatem generalnie rzecz biorąc brak jest podstaw, aby uznać dwie pierwsze hipotezy jako zweryfikowane.

Podstawą dotychczasowej analizy były rozkłady aprobaty i dezaprobaty wobec przedstawionych respondentom twierdzeń. Teraz przejdziemy do analizy średnich jakie uzyskały poszczególne twierdzenia w badanych miastach. Zastosowano klasyczną punktację dla skali pięciostopniowej. Uwzględniono tylko odpowiedzi znaczące tzn. nie uwzględniono respondentów, którzy nie mieli zdania. Wyniki przedstawia tabela 2.

Tabela 2.

Problemy ochrony środowiska w opinii mieszkańców
- średnie dla uzyskanych odpowiedzi

Czy zgadza się Pan/i/ z poniższymi twierdzeniami:	Władysławowo	Wisła	Skoczów
	średnia: ^{1/}	średnia:	średnia:
1	2	3	4
1. Zanieczyszczone środowisko oznacza złe warunki życia.	4,64	4,71	4,76
2. Należy rozwijać naszą miejscowość - czasem nawet kosztem jakości środowiska	2,43	2,60	2,30
3. W szkołach należy uczyć o ochronie środowiska	4,58	2,84	4,89
4. Należy ograniczyć <u>liczbę turystów odwiedzających regiony turystyczne w Polsce</u> / <u>liczbę zakładów przemysłowych w naszym kraju</u> / - nawet jeśli zmniejszyłoby to dochody - ponieważ nadmiar <u>ludzi</u> / <u>przemysłu</u> / jest szkodliwy dla środowiska.	3,31	3,00	3,35

c.d. tab. 2.

1	2	3	4
5. Należy zmusić ośrodki czasowe /fabryki i inne zakłady/ do zainstalowania urządzeń oczyszczających, nawet jeśli to czasowo zmniejszyłoby płace ich pracowników.	4,43	4,51	4,45
6. W celu ochrony środowiska należy ograniczyć liczbę turystów przyjeżdżających do naszego miasta /ilość zakładów przemysłowych w naszym mieście/ nawet jeśli to zmniejszyłoby dochody mieszkańców.	3,30	3,06	3,05
7. Większe znaczenie dla ochrony środowiska mają działania w kierunku poprawy jakości zabezpieczeń niż ograniczanie liczby turystów /ilości zakładów/	4,44	4,35	4,64
8. Zakłady w naszym mieście powinny płacić specjalny podatek na ochronę środowiska.	4,24	4,21	4,53
9. Mieszkańcy naszego miasta powinni w czynie społecznym zająć się jego porządkowaniem.	3,77	3,69	3,50

- 1/ Maksymalna średnia - maksymalna aprobata wynosi 5; minimalna średnia - maksymalna dezaprobata wynosi 1.
- 2/ W Skoczowie jako miejscowości nieturystycznej podkreślony tekst w stwierdzeniach 4-7 był zastąpiony następującym po nim tekstem w nawiasie.

Jak widać z tabeli 2 średnie punktacji uzyskanych odpowiedzi są jeszcze bardziej selektywne wobec ocenianych twierdzeń w aspekcie weryfikacji hipotez niż rozkłady odpowiedzi aprobujących i dezaprobujących /twierdzenie nr 5 nie potwierdza drugiej hipotezy tak jak to było poprzednio/. Jeszcze bardziej dyskredytującymi kryteriami dla weryfikacji obu hipotez okazują się być średnie średnich punktacji odpowiedzi dla poszczególnych twierdzeń

liczone oddzielnie dla obu hipotez. Odpowiednie zestawienie przedstawia tab. 3.

Tabela 3. Problemy ochrony środowiska w opinii mieszkańców - weryfikacja przyjętych hipotez wg zbiorczych średnich dla uzyskanych odpowiedzi

Hipoteza	Nr twierdzeń	Władysławowo	Wisła	Skoczów
		zbiorcze średnie		
H1.	1-2 ^{1/}	3,61	3,56	3,73
H2.	3-9	4,01	3,95	4,06

1/ W celu uzyskania porównywalności w przypadku twierdzenia nr 2 wzięto różnicę między maksymalną możliwą wartością /czyli 5/ i odpowiednimi średnimi uzyskanymi w poszczególnych miejscowościach.

Okazało się więc, że wnioski sformułowane po analizie rozkładów aprobaty i dezaprobaty wobec twierdzeń o ochronie środowiska dotyczące weryfikacji hipotez zostały potwierdzone przez średnie wartości uzyskanych odpowiedzi liczonych według pięciostopniowej skali. Zatem na podstawie rezultatów badań nie możemy stwierdzić, że rozwój turystyki jest związany ze wzrostem świadomości mieszkańców regionów turystycznych dotyczącej ograniczeń jakie stawia środowisko naturalne przed jego użytkownikami oraz ze wzrostem świadomości dotyczącej potrzeby jego ochrony.

2. Aktywność na rzecz ekologii

Do weryfikacji trzeciej z wymienionych na początku rozdziału hipotez posłużyło pytanie o udział respondentów w działaniach na rzecz ochrony środowiska. Wyszczególniono sześć różnych rodzajów takich działań. Respondenci określali stopień swojej aktywności w każdym z nich. Odsetki przejawiających jakąkolwiek aktywność

/nawet sporadycznie/ i bardziej aktywnych tzn. deklarujących częsty i bardzo częsty udział w określonych działaniach przedstawia tabela 4.

Tabela 4. Aktywność na rzecz ekologii - udział w poszczególnych działaniach

Rodzaj aktywności	Władysławowo		Wisła		Skoczów	
	przejawiający ja- kiekol- wiek działania	w tym: bardzo aktywni	przejawiający ja- kiekol- wiek działania	w tym: bardzo aktywni	przejawiający ja- kiekol- wiek działania	w tym: bardzo aktywni
1. Udział w protestach przeciw zakładom, które zanieczyszczają środowisko	18,5	5,5	10,0	3,5	11,0	2,5
2. Bojkot produktów, które są szkodliwe dla środowiska /np. aerozole, plastikowe opakowania, niektóre lakiery/.	14,5	6,0	13,0	4,0	7,0	2,5
3. Udział w protestach przeciw zabudowie atrakcyjnych terenów naturalnych /np. lasy, łąki/	17,0	4,5	12,0	3,5	5,5	2,5
4. Uczestnictwo w przedsięwzięciach poprawiających wygląd miasta i okolic /np. wytyczanie szlaków, opieka nad zielenią, porządkowanie plaży/	25,5	7,0	24,5	4,0	19,0	4,5
5. Finansowe wspomaganie inicjatyw ekologicznych /chroniących środowisko/.	22,0	3,0	17,0	2,0	12,0	2,5
6. Wpłacanie pieniędzy na miejscowe przedsięwzięcia komunalne, jak oczyszczalnia ścieków, utylizacja śmieci itp./.	30,0	4,5	15,5	2,5	13,5	1,0

Odsetki najbardziej aktywnych tzn. deklarujących bardzo częsty udział w różnych formach działań proekologicznych są raczej niewielkie i praktycznie nie różnicują badanych miejscowości /największa różnica 3,5%/, chociaż należy zauważyć, że we wszystkich rodzajach działań najwięcej osób bardzo aktywnych jest we Władysławowie. Wśród najbardziej zaangażowanych najpopularniejszą formą działań okazało się uczestnictwo w przedsięwzięciach poprawiających wygląd miasta i okolic.

Biorąc pod uwagę wszystkich aktywnych, również tych, którzy czasami a nawet rzadko uczestniczą w wymienionych działaniach różnice między miejscowościami stają się bardziej wyraźne. Uwzględniając wszystkie rodzaje działań bardziej aktywni proekologicznie są mieszkańcy miejscowości turystycznych, z nich - mieszkańcy Władysławowa. Jest tam najwięcej aktywnych we wszystkich wymienionych w ankiecie rodzajach działań. We Władysławowie zwraca również uwagę 30% wszystkich badanych, którzy wpłacają pieniądze na miejscowe przedsięwzięcia komunalne. Jest to tam najbardziej popularna forma aktywności proekologicznej. W Wiśle i w Skoczowie najczęściej wskazywano, podobnie jak w przypadku osób bardzo aktywnych, uczestnictwo w przedsięwzięciach poprawiających wygląd miasta i okolic.

Zatem, uogólniając, uzyskane wyniki badań potwierdzają przyjętą hipotezę: z rozwojem turystyki wiąże się wzrost aktywności mieszkańców regionów turystycznych w zakresie ochrony środowiska naturalnego. Trzeba jednak dodać, że jednostek charakteryzujących się rzeczywiście dużą aktywnością proekologiczną w każdej badanej miejscowości, tak turystycznych jak przemysłowej jest niewiele, chociaż we Władysławowie najwięcej /porównaj tabelę 5/, a o ogólnie większej aktywności na rzecz naturalnego środowiska społeczno-

ści odwiedzanych przez turystów decydują osoby, które podejmują takie działania czasami, doraźnie lub sporadycznie. Takich osób we Władysławowie i Wiśle jest już znacznie więcej niż w przemysłowym Skoczowie.

Tabela 5.

Aktywność na rzecz ekologii - według ilości rodzajów podejmowanych działań

%

Ilość rodzajów aktywności	Władysławowo	Wiśła	Skoczów
6	6,5	2,0	1,5
5	4,0	2,0	1,5
4	3,5	3,0	2,0
3	3,0	5,5	4,0
2	11,5	8,0	7,0
1	22,5	25,5	17,5
0	49,0	54,0	66,5

Odwołując się do poziomu świadomości ekologicznej w poszczególnych miejscowościach interesujące jest, że w miejscowości przemysłowej z poziomem tej świadomości nie idzie w parze aktywność proekologiczna, albo inaczej rzecz ujmując w miejscowościach turystycznych mimo podobnego jak w Skoczowie poziomu postaw proekologicznych, aktywność na rzecz ochrony środowiska jest znacznie wyższa. Intuicje każą skłaniać się raczej ku drugiej części poprzedniego stwierdzenia.

3. Korelaty świadomości i aktywności ekologicznej

Aby zbadać związki między postawami wobec problemów ochrony środowiska i innymi zmiennymi wprowadzono dodatkową zmienną, która określałaby postawy wobec ekologii. Wykorzystano do jej konstrukcji

pytania o stosunek wobec czterech twierdzeń, które przedstawia tabela 1. Są to twierdzenia, które w skali całej badanej populacji najbardziej różnicowały badanych. Takimi okazały się twierdzenia nr 2, 4, 6 i 8. Na tej podstawie stworzono skalę, którą mierzono stopień postawy proekologicznej. Za reprezentujących postawy najbardziej proekologiczne uznano osoby, które przynajmniej trzy razy opowiedziały się na rzecz ochrony środowiska w swych reakcjach na wymienione twierdzenia. Za reprezentujących postawy najmniej proekologiczne uznano osoby, które wykazały co najwyżej 1 raz proekologiczny stosunek wobec tych twierdzeń. Rozkład tak zdefiniowanych postaw obrazuje tabela 6.

Tabela 6.

Postawy wobec ochrony środowiska

Poziom postaw proekologicznych ^{1/}	Władysławowo	Wisła	Skoczów
wysoki	23,0	29,5	20,0
umiarkowany	23,5	35,5	36,5
niski	53,5	35,0	43,5

1/ Do skonstruowanej zmiennej "postawy proekologiczne" wzięto cztery wskaźnikowe pytania o akceptację odpowiednich twierdzeń, które najbardziej różnicowały całą badaną populację /N = 600/, w związku z tym wyciąganie na tej podstawie wniosków dotyczących poziomu świadomości ekologicznej w poszczególnych miastach jest wątpliwe.

Tak mierzona postawa proekologiczna była korelowana z innymi zmiennymi. Oprócz zmiennych typu płeć, wiek czy wykształcenie, które rutynowo uwzględnia się przy tego typu analizach, w naszym przypadku warto było sprawdzić takie jak staż zamieszkiwania w miejscowości /tzn. od urodzenia czy krócej/, zaangażowanie

/lub nie/ w obsługę ruchu turystycznego /czyli zatrudnienie w instytucjach turystycznych lub wynajmowanie kwater prywatnych/, zatrudnienie /lub nie/ w przemyśle, stopień poparcia dla rozwoju turystyki w swoim mieście.

Okazało się, że w miejscowościach turystycznych poziom postawy proekologicznej koreluje ze stopniem poparcia dla rozwoju turystyki w mieście^{1/}, z tym, że w obu badanych miejscowościach turystycznych wygląda to nieco inaczej. We Władysławowie osoby popierające rozwój turystyki częściej niż podobne osoby w Wiśle są proekologiczne /tabela 7/, osoby deklarujące małe poparcie dla turystyki częściej wykazują niski poziom postaw proekologicznych /tabela 8/.

Tabela 7.

Poziom postawy proekologicznej wśród osób charakteryzujących się dużym poparciem dla rozwoju turystyki

%

Poziom postawy proekologicznej	Władysławo	Wisła
niski	29,0	37,3
umiarkowany	31,9	32,8
wysoki	39,1	29,9
	100,0	100,0

Tabela 8.

Poziom postawy proekologicznej wśród osób charakteryzujących się małym poparciem dla rozwoju turystyki

%

Poziom postawy proekologicznej	Władysławowo	Wisła
niski	46,2	12,8
umiarkowany	0	33,3
wysoki	53,8	53,8
	100,0	100,0

^{1/} Zastosowano test χ^2 dla przyjętego poziomu istotności $P < 0,05$.

W Wiśle natomiast popierający rozwój turystyki najczęściej i częściej niż we Władysławowie wykazują się niskim poziomem postawy proekologicznej.

Poparcie dla turystyki we Władysławowie, a często własny w tym interes, wiąże się z postawami na rzecz ekologii /czyste środowisko - więcej potencjalnych turystów/, w Wiśle obawa przed obostrzeniami ekologicznymi utrudniającymi dalszy rozwój turystyki może powodować reakcje odwrotne - bagatelizowanie problemów ochrony środowiska.

Spośród innych badanych zmiennych tylko wiek i tylko we Władysławowie okazał się istotny statystycznie dla poziomu postawy proekologicznej. Większe zrozumienie dla ochrony środowiska wykazują osoby młode /do 40 roku życia/. Przedstawia to tabela 9, w której dla porównania uwzględniono również wyniki uzyskane w Wiśle, gdzie nie stwierdzono związku, chociaż widać, że młodzież nieco bardziej jest świadoma zagrożeń dla środowiska naturalnego.

Tabela 9.

Postawy proekologiczne w Wiśle^{1/}

Wiek	Władysławowo		Wisła	
	Poziom postaw proekologicznych			
	wysoki	niski	wysoki	niski
18 - 29	65,2	10,9	41,7	13,9
30 - 39	62,3	16,4	35,1	31,6
40 - 49	45,2	23,8	24,4	35,6
50 i więcej	39,2	41,2	38,7	32,6

1/ Pominięto osoby cechujące się umiarkowanym poziomem postaw proekologicznych.

Podobnie jak w przypadku postaw proekologicznych również aktywność na rzecz ochrony środowiska /mierzoną udziałem^w przynajmniej jednym rodzaju działań z wymienionych w ankiecie/ skorelowano z innymi zmiennymi. Wcześniej już stwierdziliśmy, że społeczności miejscowości turystycznych wyróżniają się pod tym względem w porównaniu z przemysłowym Skoczowem. Chodziło o zbadanie jakie kategorie osób są tam szczególnie aktywne proekologicznie. W obu miejscowościach turystycznych stwierdzono istotny związek między tego typu aktywnością i wykształceniem, przy czym z wyższym wykształceniem wiąże się większa aktywność i odwrotnie. Obrazuje to tabela 10, w której dla porównania przedstawiono wyniki uzyskane w Skoczowie, gdzie nie stwierdzono związku na poziomie istotnym statystycznie.

Tabela 10.

Aktywność proekologiczna a wykształcenie
/udział aktywnych w poszczególnych grupach
wykształcenia/

%

Wykształcenie	Władysławowo	Wisła	Skoczów
podstawowe	34,8	20,4	28,6
zawodowe	46,6	41,3	35,8
średnie	63,8	68,4	32,8
wyższe	83,3	71,4	40,0

Podsumowanie

1. W sprawy ochrony środowiska naturalnego uwikłane są różne lokalne interesy mieszkańców danej miejscowości co ma wpływ na ich świadomość ekologiczną.
2. W porównaniu z mieszkańcami miasta przemysłowego mieszkańcy miast turystycznych częściej skłonni są rozwijać własną miejscowość nawet kosztem środowiska naturalnego i rzadziej są

za płaceniem przez lokalne zakłady pracy specjalnego podatku na ochronę środowiska, natomiast zdecydowanie opowiadają się za obarczeniem takim podatkiem ośrodków czasowych działających na ich terenie.

3. Prace o charakterze społecznym mające na celu poprawę estetyki miasta i okolic większą akceptacją cieszą się w miastach turystycznych niż przemysłowym.
4. Badania nie wykazały, że rozwój turystyki jest związany ze wzrostem świadomości mieszkańców regionów turystycznych dotyczącej ograniczeń jakie stawia środowisko naturalne przed jego użytkownikami oraz ze wzrostem świadomości dotyczącej potrzeby jego ochrony.
5. Z rozwojem turystyki wiąże się wzrost aktywności mieszkańców regionów turystycznych w zakresie ochrony środowiska z tym, że decyduje o tym większy liczbowo udział osób włączających się do tego typu działań okazynie.
6. W miejscowościach turystycznych stwierdzono związek między stopniem poparcia dla rozwoju turystyki w mieście i poziomem postawy proekologicznej, ale kierunek tego związku zależy od lokalnych uwarunkowań /we Władysławowie popierający rozwój turystyki częściej wykazują się wysokim poziomem postawy proekologicznej, w Wiśle - niskim/.
7. W miejscowościach turystycznych stwierdzono związek między aktywnością na rzecz ochrony środowiska i wykształceniem - im wyższy poziom wykształcenia tym częstszy udział w różnych formach działań proekologicznych.

IV. PROBLEMY ZACHOWANIA KULTUROWEGO DZIEDZICTWA

Bardzo istotne w uprawianiu turystyki są cele poznawcze. Turyści poznają szczególne miejsca, obiekty i kulturę odwiedzanego regionu. Są to ważne atrakcje turystyczne. Na ile lokalne społeczności odwiedzane przez turystów eksponują istniejące na ich terenie tego rodzaju atrakcje turystyczne? Na ile mieszkańców regionów odwiedzanych cechuje świadomość lokalnego potencjału kulturowego?

Realizowany program badań uwzględniał powyższe problemy. Weryfikacji poddano generalną hipotezę, że mieszkańców regionów turystycznych charakteryzuje wyższy poziom świadomości dotyczącej potencjału kulturowego i większa aktywność na rzecz jego utrzymania. Szczegółowe hipotezy sformułowano w sposób następujący:

- H1. Rozwój turystyki jest związany ze wzrostem świadomości regionów turystycznych dotyczącej własnego potencjału kulturowego.
- H2. Rozwój turystyki jest związany ze wzrostem świadomości społeczności regionów turystycznych dotyczącej potrzeby zachowania kulturowego dziedzictwa.
- H3. Rozwój turystyki jest związany ze wzrostem aktywności mieszkańców regionów turystycznych na rzecz zachowania kulturowego dziedzictwa.

1. Świadomość dotycząca kulturowego dziedzictwa

Do weryfikacji dwóch pierwszych hipotez posłużyło badanie reakcji respondentów /czy zgadza się Pan/i// z następującymi twierdzeniami?/ na zestaw siedmiu twierdzeń z czego trzy pierwsze dotyczyły pierwszej hipotezy, następne cztery - drugiej.

Zastosowano podobną skalę jak w przypadku badania świadomości ekologicznej. Zestaw twierdzeń i rozkłady uzyskanych odpowiedzi przedstawia tabela 1.

Tabela 1.

Problemy ochrony kulturowego dziedzictwa w opinii mieszkańców - rozkłady aprobaty i dezaprobaty

Czy zgadza się Pan/i/ z poniższymi stwier- dzeniami :	Władysławowo		Wisła		Skoczów	
	Apro- bata ^{1/}	Dezapro- bata	Apro- bata	Dezapro- bata	Aproba- ta	Dezapro- bata
Nasze obyczaje ludowe, wyroby rzemiosła i za- bytki są powodem do dumy dla mieszkańców	77,0	6,5	87,0	4,0	74,0	11,5
Nasze obyczaje ludowe, wyroby rzemiosła i za- bytki są interesujące dla przyjezdnych	77,5	7,5	89,0	2,5	70,5	10,0
Dziedzictwo kulturowe może być źródłem docho- dów dla naszego miasta	82,5	6,0	87,0	6,0	72,5	16,5
Zachowanie naszych za- bytków, obyczajów i rzemiosła jest bardzo ważnym zadaniem dla władz i mieszkańców miasta	82,0	4,0	88,5	2,5	81,0	5,0
Każdy mieszkaniec po- winien wspomagać finan- sowo zachowanie naszych historycznych pamiątek	51,0	16,5	55,5	20,0	48,5	30,5
Odnowione zabytki po- winny na siebie zara- biać	86,0	4,5	84,0	4,5	86,0	3,5
Należy dbać o to, by nasza młodzież uczyła się ludowego rzemiosła	72,5	7,5	83,5	4,5	70,5	6,5

1/ Aprobata odpowiada udzieleniu przez respondentów na podsta-
wowe pytania odpowiedzi "zdecydowanie zgadzam się" i "raczej
zgadzam się" z odpowiednim stwierdzeniem; dezaprobata odpo-
wiada udzieleniu odpowiedzi "zdecydowanie nie zgadzam się"
i "raczej się nie zgadzam". Dla większej przejrzystości w ze-
stawieniu tym nie uwzględniono odpowiedzi "i tak i nie" oraz
odpowiedzi "nie wiem", które uwzględniono w odpowiednich ze-
stawieniach znajdujących się w załączniku.

Rozkłady aprobaty i dezaprobaty wobec trzech pierwszych twierdzeń, a więc sprawdzających pierwszą hipotezę szeregują badane miasta w tej samej kolejności, Mieszkańcy miast turystycznych są bardziej świadomi, że ich dziedzictwo kulturowe jest powodem do dumy, że jest interesujące dla przyjezdnych i że może być źródłem dochodów. Z kolei z miast turystycznych bardziej skłonni tak sądzić są mieszkańcy Wisły.

Analizując rodzaje reakcji na twierdzenia sprawdzające drugą hipotezę /nr 4-7/ zauważamy, że sytuacja jest bardziej zróżnicowana. Mieszkańcy Wisły wykazują się większą świadomością niż dwu pozostałych miast w takich sprawach jak rola władz lokalnych w działaniach na rzecz zachowania kulturowego dziedzictwa i dbałość o przekazywanie młodzieży umiejętności w zakresie ludowego rzemiosła. Władysławowo i Skoczów sytuują się w tych przypadkach na tym samym poziomie. We wszystkich trzech miejscowościach w takim samym stopniu uważa się, że odnowione zabytki powinny na siebie zarabiać. Jedynie rozkłady reakcji na twierdzenie zgodnie z którym każdy mieszkaniec powinien wspomagać finansowo zachowanie lokalnych historycznych pamiątek odróżniają miejscowości turystyczne od przemysłowego Skoczowa. W Wiśle i Władysławowie określona w twierdzeniu "powinność" znajduje większe zrozumienie.

Na podstawie rozkładów reakcji respondentów należałoby sądzić, że pierwsza hipoteza została zweryfikowana pozytywnie, drugą należałoby odrzucić. Jednak w przypadku drugiej hipotezy warto zwrócić uwagę na to, że w trzech przypadkach na cztery /tzn. w trzech twierdzeniach na cztery - oprócz twierdzenia nr 6/ odpowiedzi mieszkańców Wisły różnią się od odpowiedzi mieszkańców Skoczowa w sposób, który przy uwzględnieniu tylko tych dwóch miejscowości

/z wyłączeniem Władysławowa/ pozwala uznać, że druga hipoteza jest prawdziwa z zastrzeżeniem, że odnosi się do miejscowości tego samego regionu kulturowego. Tak jest właśnie w przypadku Wisły i Skoczowa - miast położonych blisko przestrzennie, które łączy wiele elementów wspólnej historii, tradycji i kultury, a których istotną różnicą jest to, że w jednym rozwinęła się turystyka, w drugim przemysł.

Okazało się w Wiśle, a więc tam gdzie rozwinęła się turystyka, świadomość mieszkańców dotycząca potrzeby zachowania kulturowego dziedzictwa jest większa.

Przed sformułowaniem ostatecznych wniosków odnośnie analizowanych hipotez warto prześledzić średnie wartości odpowiedzi jakie uzyskały poszczególne twierdzenia w badanych miastach przy zastosowaniu klasycznej punktacji dla skali pięciostopniowej. Wyniki przedstawia tabela 2.

Tabela 2. Problemy ochrony kulturowego dziedzictwa w opinii mieszkańców - średnie dla uzyskanych odpowiedzi

Czy zgadza się Pan/i/ z poniższymi stwierdzeniami	Władysławowo	Wisła	Skoczów
	Ś r e d n i e ^{1/}		
Nasze obyczaje ludowe, wyroby rzemiosła i zabytki są powodem do dumy dla mieszkańców	4,06	4,45	4,05
Nasze obyczaje ludowe, wyroby rzemiosła i zabytki są interesujące dla przyjezdnych	4,04	4,41	4,04
Dziedzictwo kulturowe może być źródłem dochodów dla naszego miasta	4,09	4,37	3,93
Zachowanie naszych zabytków, obyczajów i rzemiosła jest bardzo ważnym zadaniem dla władz i mieszkańców miasta	4,14	4,44	4,28
Każdy mieszkaniec powinien wspomagać finansowo zachowanie naszych historycznych pamiątek	3,51	3,56	3,36
Odnowione zabytki powinny na siebie zarabiać	4,22	4,47	4,38
Należy dbać o to, by nasza młodzież uczyła się ludowego rzemiosła	3,90	4,32	4,03

1/ Maksymalna średnia - maksymalna aprobata wynosi 5; minimalna średnia - minimalna aprobata wynosi 1.

Średnie punktacji uzyskanych odpowiedzi, podobnie jak przy weryfikacji hipotez dotyczących ekologicznej świadomości badanych okazały się bardziej dyskredytujące niż rozkłady aprobaty i dezaprobaty /średnie dwu twierdzeń nr 1 i 2 nie potwierdzają pierwszej hipotezy/. Oczywiście znalazło to potwierdzenie przy średnich liczbowych dla średnich punktacji uzyskanych dla twierdzeń odnoszących się do poszczególnych hipotez. Odpowiednie zestawienie przedstawia tabela 3.

Tabela 3.

Problemy ochrony kulturowego dziedzictwa w opinii mieszkańców - weryfikacja przyjętych hipotez według zbiorczych średnich dla uzyskanych odpowiedzi

Hipoteza	Nr twierdzeń	Władysławowo	Wisła	Skoczów
		Zbiorcze średnie		
H1	1-3	4,06	4,41	4,01
H2	4-7	3,94	4,20	4,01

Na podstawie analizy tab. 2 i 3 stwierdzamy, że żadna z dwóch weryfikowanych hipotez w brzmieniu jak zostały sformułowane nie znalazła potwierdzenia. Niemniej jeśli w obu sytuacjach analizować miejscowości, które należą do tej samej lokalnej kultury tzn. Wisłę i Skoczów, okazuje się, że weryfikowane hipotezy znajdują potwierdzenie.

Bezpośrednie wnioski z badań można by ująć następująco:

1. Jeżeli społeczności należą do tego samego obszaru kultury lokalnej to w miejscowości turystycznej obserwujemy wyższy poziom świadomości dotyczącej własnego potencjału kulturowego niż w miejscowości przemysłowej.
2. Jeżeli społeczności należą do tego samego obszaru kultury lokalnej to w miejscowości turystycznej obserwujemy wyższy poziom świadomości dotyczącej potrzeby zachowania kulturowego dziedzictwa.

Podsumowując - hipotezy zostały sformułowane w sposób na tyle bezwarunkowy, że wyniki badań przy zastosowanej metodologii /porównawcze badania synchroniczne/ nie pozwalają ich przyjąć w całej rozciągłości /poziomy omawianych rodzajów świadomości mieszkańców Skoczowa i Władysławowa są podobne/. Jeśli jednak uznamy, że ze względu na specyfikę badanego problemu wspólnota regionu kulturowego ma pierwszoplanowe znaczenie, obie hipotezy zostały potwierdzone, z tym zastrzeżeniem, że weryfikacja została przeprowadzona dla dwóch badanych miejscowości i ze świadomością, że w przyjętym schemacie metodologicznym, w przypadku tego konkretnego problemu brak jest miejscowości kontrolnej dla społeczności Władysławowa.

2. Aktywność na rzecz zachowania kulturowego dziedzictwa

Trzecia z hipotez obejmująca problematykę kulturowego dziedzictwa dotyczyła aktywności na rzecz jego zachowania. Pytano o udział w czterech rodzajach takich działań. Respondenci na skali częstości określali stopień swojej aktywności. Odsetki przejawiających jakąkolwiek aktywność /również "czasami i "rzadko"/ oraz szczególnie aktywnych /tzn. deklarujących częsty i bardzo częsty udział w określonych działaniach przedstawia tabela 4.

Tabela 4.

Aktywność na rzecz zachowania kulturowego dziedzictwa
- udział w poszczególnych działaniach

Rodzaj aktywności	Władysławowo		Wisła		Skoczów	
	przejawiający jakiekolwiek działania	w tym bardzo aktywni	przejawiający jakiekolwiek działania	w tym bardzo aktywni	przejawiający jakiekolwiek działania	w tym bardzo aktywni
1. Udział w protestach przeciw niszczeniu zabytków	14,5	4,0	4,5	2,0	5,0	1,0
2. Ochoćniejsza praca przy odnawianiu zabytków	10,0	2,5	3,5	0,0	3,5	0,0
3. Uczenie się tradycyjnego rzemiosła /garncarstwo, tkactwo/ lub folkloru /tańce, miejscowa kuchnia/	14,5	3,0	15,5	5,0	15,0	5,0
4. Ofiarowanie pieniędzy na odnawianie zabytków	15,5	2,5	15,5	1,0	12,5	0,5

Odsetki osób najaktywniejszych tzn. deklarujących bardzo częsty i częsty udział w poszczególnych formach działań na rzecz zachowania lokalnej kultury są małe i w zasadzie nie różnicują badanych miejscowości /największa różnica 3,5%/. Biorąc pod uwagę wszystkie osoby w jakikolwiek sposób aktywne, a więc i te które nawet rzadko uczestniczą w wymienionych działaniach, okazuje się, że między Wisłą i Skoczowem również nie ma istotnej różnicy, natomiast w dwóch rodzajach działań /udział w protestach przeciwko niszczeniu zabytków i ochotnicza praca przy odnawianiu zabytków/

mieszkańcy Władysławowa są bardziej aktywni niż mieszkańcy dwóch pozostałych miast.

Wyniki badań nie potwierdzają przyjętej hipotezy, nie można na ich podstawie stwierdzić, że wraz z rozwojem turystyki rośnie aktywność na rzecz zachowania kulturowego dziedzictwa wśród mieszkańców miejscowości turystycznych. Interesujące jest przy tym to, że społeczność Wisły, którą od społeczności Skoczowa różni na korzyść poziom świadomości dotyczącej własnego potencjału kulturowego i potrzeby jego utrzymania nie różni związana z nią aktywność.

Tabela 5 przedstawia aktywność badanych społeczności na rzecz zachowania dziedzictwa kulturowego. Wynikające z niej różnice, mimo że na korzyść miejscowości turystycznych, są zbyt małe, aby na ich podstawie mówić o potwierdzeniu sprawdzanej hipotezy /warto porównać analogiczną tabelę w rozdziale III odnoszącą się do aktywności proekologicznej/.

Tabela 5.

Aktywność na rzecz zachowania lokalnej kultury
- według ilości rodzajów podejmowanych działań

Ilość rodzajów działań	Władysławowo	Wisła	Skoczów
4	5,0	0,5	1,0
3	1,0	1,5	2,0
2	7,5	6,5	5,0
1	15,5	19,5	16,0
0	71,0	72,0	76,0

3. Korelaty świadomości dotyczącej dziedzictwa kulturowego i aktywności na rzecz jego zachowania

Aby zbadać związki między postawami wobec problemów zachowania dziedzictwa kulturowego i innymi zmiennymi, analogicznie jak w przypadku postaw wobec środowiska naturalnego, wprowadzono dodatkową zmienną, która określałaby zbiorczą postawę osób badanych wobec dziedzictwa kulturowego. Do jej konstrukcji wykorzystano twierdzenia nr 1, 2, 4, 5 i 7. Pominięto twierdzenia, które były ogólnymi sformułowaniami dotyczącymi finansowych zysków dla miasta wynikających z atrakcji lokalnej kultury /nr 3 i 6/. Stworzona skala służyła do określenia postawy respondenta wobec dziedzictwa kulturowego lub bardziej precyzyjnie - stopnia poparcia dla jego utrzymania.

Za reprezentujących największe poparcie dla utrzymania przejawów lokalnej kultury uznano osoby, które ustosunkowując się do pięciu wymienionych twierdzeń za każdym razem opowiedziały się na rzecz tradycji; za reprezentujących postawy najmniej przychylne dziedzictwu kulturowemu uznano osoby, które co najwyżej trzy razy w ocenianych twierdzeniach wykazały się reakcją protradycyjną. Rozkład tak zdefiniowanych postaw obrazuje tabela 6,

Tabela 6. Postawy wobec utrzymania kulturowego dziedzictwa

Stopień poparcia	%		
	Władysławowo	Wisła	Skoczów
wysoki	36,5	44,5	32,0
umiarkowany	29,0	33,0	27,5
niski	34,5	22,5	40,5

Postawa mierzona w opisany sposób była korelowana z innymi zmiennymi^{1/}. Istotne statystycznie związki stwierdzono jedynie w populacji Władysławowa. Postawa wobec zachowania tradycyjnej lokalnej kultury koreluje z wiekiem i wykształceniem z tym, że obie te zmienne we Władysławowie korelują również ze sobą. Osoby starsze /powyżej 50 lat/ jednocześnie relatywnie mniej wykształcone reprezentują zdecydowane poparcie dla utrzymania dziedzictwa kulturowego, osoby młode /od 18 do 30 lat/ są w tym względzie mało przychylne.

Nie stwierdzono statystycznie istotnych związków między omawianą zmienną i innymi takimi jak płeć, staż zamieszkiwania w miejscowości czy uczestnictwo w obsłudze ruchu turystycznego.

Również aktywność na rzecz zachowania dziedzictwa lokalnej kultury skorelowano z innymi wymienionymi zmiennymi. Okazało się, że w miejscowościach turystycznych istnieje bardzo wyraźny związek między wymienionym rodzajem aktywności /mierzonym udziałem w przynajmniej jednym tego typu działaniu jakie wymieniono w ankiecie/ i wykształceniem: im wyższy poziom wykształcenia tym większy udział w działaniach związanych z ~~ochroną~~ dóbr kultury. Wcześniej stwierdzono, że uzyskane wyniki badań nie potwierdziły przyjętej hipotezy dotyczącej związku między turystycznym rozwojem i aktywnością na rzecz kulturowego dziedzictwa. Co nie sprawdziło się dla całej badanej populacji, znalazło potwierdzenie dla osób z relatywnie wyższym wykształceniem. Obrazuje to tabela 7.

1/ Zastosowano test χ^2 dla przyjętego poziomu istotności $p < 0,05$.

Tabela 7.

Aktywność na rzecz zachowania dziedzictwa kulturowego
a wykształcenie /udział aktywnych w poszczególnych
grupach wykształcenia/

‰

Wykształcenie	Władysławowo	Wisła	Skoczów
podstawowe	15,2	12,2	19,0
zawodowe	20,7	25,0	28,4
średnie	48,3	36,8	20,9
wyższe	44,4	64,3	30,0

Zatem można sformułować następujący wniosek: rozwój turystyki jest związany ze wzrostem aktywności mieszkańców regionów turystycznych na rzecz zachowania kulturowego dziedzictwa z tym, że dotyczy to osób z co najmniej średnim wykształceniem.

Podsumowanie

1. Badania nie wykazały, że z rozwojem turystyki związany jest wzrost świadomości mieszkańców regionów turystycznych dotyczącej własnego potencjału kulturowego i potrzeby jego zachowania. Czynnikiem istotniejszym niż turystyka okazała się przynależność do określonej lokalnej kultury.
2. W ramach obszaru względnie jednolitej kultury lokalnej w społeczności przyjmującej turystów obserwujemy wyższym poziom świadomości dotyczącej własnego potencjału kulturowego i potrzeby jego zachowania niż w społeczności, która nie przyjmuje turystów.
3. Badania nie wykazały, że z rozwojem turystyki związany jest wzrost aktywności mieszkańców regionów turystycznych na rzecz zachowania kulturowego dziedzictwa.

4. Badania wykazały, że z rozwojem turystyki związany jest wzrost aktywności relatywnie wyżej wykształconych mieszkańców regionów turystycznych na rzecz zachowania kulturowego dziedzictwa.

WNIOSKI KOŃCOWE

- I. Turystyka a życie społeczne. Przemiany struktury zawodowej, wartości, norm i zachowań.

1. Przemiany struktury zawodowej

Wraz z rozwojem turystyki następują zmiany w strukturze zawodowej mieszkańców miejscowości turystycznych. Turystyka jest stymulatorem rozwoju usług. Następują przesunięcia: zwiększa się liczba zatrudnionych w usługach kosztem rolnictwa i przemysłu. W pokoleniu dzieci większy jest udział zatrudnionych w usługach niż w pokoleniu ojców.

Z rozwojem turystyki wiążą się zmiany struktury zawodowej - następują międzypokoleniowe przesunięcia z pracy w rolnictwie lub przemyśle do pracy w usługach.

Rozwijająca się turystyka i towarzyszący im rozwój usług "przechwytyją", dzięki swej atrakcyjności, podejmującą pracę młodzież. W rezultacie w miejscowościach turystycznych udział pracujących w usługach w najmłodszych wiekiem grupach osób zatrudnionych jest bardzo wysoki i zmniejsza się wraz z wiekiem, ale jest tak tylko wtedy, gdy turystyka rozwija się w otoczeniu mało atrakcyjnego rynku pracy.

W miejscowościach turystycznych wewnątrz-pokole-
niowe zmiany w strukturze zawodowej w kierunku
usług są bardzo wyraźne, ale zależne od cech
miejscowego rynku pracy.

Turystyka daje mieszkańcom miejscowości recepcyjnych możliwości
uzyskiwania dodatkowych dochodów. Najczęściej wiążą się z pra-
cami o charakterze sezonowym. Mieszkańcy miejscowości turystycz-
nych wykorzystują możliwości jakie daje turystyka i podejmują
dodatkowe zajęcia, które przynoszą im dodatkowe dochody.

Rozwój turystyki wiąże się ze wzrostem pozazawodo-
wej zarobkowej aktywności mieszkańców miejscowości
turystycznych.

2. Przemiany wartości: od współpracy do konkurencji

Rozwój turystyki jest uznawany za czynnik modernizacyjny,
który na równi z uprzemysłowieniem niesie za sobą wszystkie
korzyści i straty społeczne, jakie towarzyszą transformacji
społeczności zamkniętych /tj. tradycyjnych i izolowanych kultu-
rowo/ w otwarte. W szczególności można się spodziewać w społecz-
nościach, gdzie rozwija się turystyka zaniku takiej wartości
społecznej jak współpraca - na rzecz rywalizacji.

Powstaje pytanie, czy turystyka jako nowy typ działalności gospo-
darczej i okazja do nowych kontaktów społecznych, w różnym stopniu
oddziałuje na wzory i normy relacji międzyludzkich w sferze dzia-
łalności zawodowej /w pracy i w "interesach"/ jak i w sferze życia
codziennego.

To co rzuca się w oczy z największą wyrazistością, to ogólnie
większa "konkurencyjność" we Władysławowie niż w obu miejscowo-

ściach leżących na Ziemi Cieszyńskiej, przy czym tendencja ta jest znaczniejsza w dziedzinie stosunków międzyludzkich, /szczególnie ocena skłonności do wzajemnej pomocy/ niż w sferze biznesu.

Należy zwrócić uwagę, że Władysławowo odróżniają od pozostałych miejscowości następujące czynniki:

- większa intensywność ruchu turystycznego i większa sezonowość;
 - inne podłoże kulturowe i tradycje religijne,
- czyli we Władysławowie mamy do czynienia z takimi okolicznościami historycznymi, które nie sprzyjały utrzymaniu się /ani ukształtowaniu nowych/ mechanizmów integracji społecznej.

Przejście od wartości współpracy do wartości konkurencji zależy od intensywności ruchu turystycznego i - prawdopodobnie - od rodzaju podłoża kulturowego. Przesunięcie to jest mniej znaczne w sferze interesów niż w codziennych relacjach między ludźmi, /czyli dokładnie odwrotnie do tego co sugerowała hipoteza!/

Można zaryzykować konkluzję, że przemiany wartości społecznych pod wpływem turystyki zatrzymały się w pół kroku: mianowicie turystyka, która już potrafiła popsuć codzienne stosunki międzyludzkie, jeszcze nie zdołała ukształtować nowoczesnych relacji w dziedzinie działalności zawodowej czy gospodarczej.

3. Zachowania społeczne

3.1. Tolerancja i rygoryzm moralny

Jednym z podstawowych pytań badawczych jakie zadaje się badając przemiany w społecznościach odwiedzanych przez turystów jest "czy słabnie tam instytucja kontroli społecznej, a normy dotychczas obowiązujące tracą moc wiążącą. Co powstaje na ich miejsce?".

Czy turystyka, o której pisaliśmy wyżej, że stanowi nowy typ działalności gospodarczej i jest okazją do wzbogacenia kontaktów społecznych, nie buduje jakiegoś nowego ładu normatywnego ? Można z jednej strony mówić o groźbie anomii, a z drugiej o tym, że turystyka sprzyja tolerancji.

Na podstawie wyników naszych badań stwierdzamy, że:

Zmiana /osłabienie/ tradycyjnych norm moralnych zależy od intensywności ruchu turystycznego i - prawdopodobnie - od rodzaju podłoża kulturowego.

3.2. Zjawiska patologii społecznej i rozwój przestępczości

W badanych miejscowościach najpowszechniejsze jest przekonanie o wzroście liczby kradzieży i nasileniu alkoholizmu. Dotyczy to wszystkich trzech miejscowości. Niewielu respondentów mówi o nasileniu prostytucji i narkomanii, jednak najwięcej w Skoczowie, Skoczów w ogóle wydaje się najbardziej zagrożony wzrostem patologii społecznej, a Władysławowo przestępczością, zwłaszcza nowego typu /przestępczość zorganizowana, oszustwa finansowe/. Wisła najmniej jest podatna na te zagrożenia.

Nasilenie zachowań społecznie niepożądanych nie wiąże się wprost z rozwojem turystyki; miasto przemysłowe wydaje się najbardziej zagrożone wzrostem patologii społecznej, a miejscowość o intensywnym nasyceniu /sezonowym/ ruchem turystycznym - takimi typami przestępczości, jak przestępczość zorganizowana i oszustwa finansowe.

Zatrudnienie w turystyce idzie w parze ze względnie rzadkim postrzeganiem zjawisk patologicznych, natomiast świadomość zagrożeń

ze strony narastającej przestępczości i patologii społecznej w dużym stopniu wiążą się z negatywnymi postawami wobec turystyki /a także przemysłu - w Skoczowie/.

4. Zaangażowanie w sprawy społeczności lokalnej

Ogólnie można stwierdzić, że mieszkańcy Wisły aktywniej niż mieszkańcy turystycznego Władysławowa, jak i przemysłowego Skoczowa uczestniczą w takich formach samoorganizacji jak komitety gazyfikacyjne, telefonizacyjne itp.

Jednocześnie rzadziej niż mieszkańcy Władysławowa, /a podobnie jak mieszkańcy Skoczowa/ zgadzają się z poglądem, że większe zaangażowanie mieszkańców poprawiłoby sytuację w mieście. Trzeba zaznaczyć, że brak zgody dla tej tezy może być interpretowany dwojako: albo że to nie od aktywnej postawy mieszkańców zależy sytuacja w mieście, albo że sytuacja jest niezła, a zaangażowanie mieszkańców - wystarczające. Wydaje się, że ta druga interpretacja jest właściwsza w odniesieniu do mieszkańców Wisły, a ta pierwsza - w odniesieniu do Skoczowa. Mieszkańcy Władysławowa żywią przekonanie, że dużo mają do zrobienia w swym mieście, a mieszkańcy Skoczowa są stosunkowo najbardziej bierni - zarówno na poziomie działań, jak i przekonań, że coś od nich zależy.

Tak więc:

Rozwój turystyki wiąże się ze wzrostem osobistego zaangażowania w sprawy społeczności lokalnej.

II. Rodzina

Wyróżniono dwa przeciwstawne typy idealne rodziny: tradycyjną i nowoczesną.

Ta pierwsza charakteryzuje się wyraźnym podziałem ról na męskie i kobiece, dużym autorytetem starszego pokolenia i podziałem ról zależnym od grupy wieku, rozbudowaną funkcją opiekuńczą; gospodarstwo domowe jest wielopokoleniowe i połączone mocną więzią wzajemnych zobowiązań.

Stwierdziliśmy co następuje:

-Osłabienie podziału ról w rodzinie na męskie i kobiece wiąże się z rozwojem turystyki, ale podział tych ról pozostaje wciąż większy niż w miejscowości przemysłowej.

-Osłabienie podziału ról między grupami wieku wiąże się z rozwojem turystyki, ale podział jest wciąż większy niż w miejscowości przemysłowej.

-Ograniczenie więzi rodzinnej z rodziny rozszerzonej do nuklearnej wiąże się z rozwojem turystyki, ale przebiega wciąż wolniej niż w miejscowości przemysłowej.

Uzyskane wyniki wskazują też na to, że zróżnicowanie między miejscowościami turystycznymi z jednej strony, a kontrolną miejscowością przemysłową /Skoczów/ jest w przypadku preferowanego modelu rodziny mniej wyraźne niż w sferze opinii o tym jaki model rodziny dominuje w miejscowości.

W miejscowościach turystycznych /a zwłaszcza - we Władysławowie/ preferowany model rodziny wykazuje tendencję do upodobnienia się do modelu uznawanego w przemysłowym Skoczowie.

Pod względem postaw wobec podziału ról, różnice pozostają największe: tj. postawy są bardziej tradycyjne w miejscowościach turystycznych.

Natomiast jeśli idzie o postawy wobec więzi rodzinnych, widzimy, że Wisła pozostaje najbardziej tradycyjna, podczas gdy we Władysławowie więzi te są najmniej cenione, co dotyczy zwłaszcza takich spraw jak "poświęcenie własnych pragnień dla dobra rodziny" i "zobowiązanie do pomocy wszystkim krewnym". Tak więc we Władysławowie więzi rodzinne padają ofiarą indywidualnego egoizmu.

Oslabienie tradycyjnych postaw wobec autorytetów w rodzinie wiąże się z rozwojem turystyki. Oslabienie tradycyjnych postaw wobec podziału ról na męskie i kobiece wiąże się z rozwojem turystyki i zależy od nasilenia ruchu turystycznego. Oslabienie tradycyjnych postaw wobec więzi rodzinnych wiąże się przede wszystkim z nasileniem ruchu turystycznego, zależąc ponadto od podłoża kulturowego.

Analiza wykazała, że w Wiśle te osoby, które aktualnie wynajmują pokoje, wybierają odpowiedzi bardziej tradycyjne na pytania dotyczące:

- autorytetów rodzinnych, zarówno w aspekcie percepcji stanu faktycznego, jak i preferencji;
 - postaw wobec więzi rodzinnych
- a mniej tradycyjne na pytanie o:
- percepcję wzajemnej pomocy finansowej w rodzinie
 - i postawy wobec podziału ról.

Natomiast we Władysławowie bardziej wyróżniają się ci, którzy nigdy nie wynajmowali pokoi. Wybrali oni odpowiedź bardziej tradycyjną na pytanie dotyczące:

- domowych finansów, co jest zrozumiałe zważywszy, że cała obsługa kwater prywatnych, a więc też sprawy finansowe z tym związane, są domeną kobiet;
- a mniej tradycyjnie odpowiadali na pytania o postawy wobec autorytetów i więzi rodzinnych.

Sądzymy, że wynajmowanie pokoi turystom jest czynnikiem raczej słabo modyfikującym percepcje i preferencje w odniesieniu do modelu rodziny. Jeśli wynajmujący wybierają bardziej tradycyjne opcje, to głównie dlatego, że cechuje ich relatywnie niższe wykształcenie. Jeśli natomiast okazują się mniej tradycyjni niż pozostali, to w takich sprawach, które bezpośrednio wiążą się z tym, że rodzina która udostępnia kwatery w swoim domu z konieczności musi się trochę inaczej zorganizować /finanse, podział ról między małżonkami/.

III. Problemy ochrony środowiska naturalnego

W sprawy ochrony środowiska naturalnego uwikłane są różne lokalne interesy mieszkańców danej miejscowości co ma wpływ na ich świadomość ekologiczną. Np. w porównaniu z mieszkańcami miasta przemysłowego mieszkańcy miast turystycznych częściej skłonni są rozwijać własną miejscowość nawet kosztem środowiska naturalnego.

Świadomość ekologiczna mieszkańców miast turystycznych nie okazała się wyższa niż miasta przemysłowego.

W miejscowościach turystycznych w działalności na rzecz ochrony środowiska naturalnego oprócz osób stale działających /tym miejscowości turystyczne nie różnią się zasadniczo od miejscowości

przemysłowej/, angażuje się więcej osób doraźnie, czasami, przy okazji konkretnych akcji /tym miejscowości turystyczne różnią się od miejscowości przemysłowej/.

Rozwój turystyki wiąże się ze wzrostem aktywności mieszkańców na rzecz ochrony środowiska naturalnego.

IV. Problemy zachowania kulturowego dziedzictwa

Jeżeli społeczności należą do tego samego obszaru kultury regionalnej to w miejscowościach turystycznych obserwujemy wyższy poziom świadomości dotyczącej zachowania kulturowego dziedzictwa niż w miejscowości przemysłowej.

Jeżeli mamy do czynienia ze społecznościami przyjmującymi turystów to poziom świadomości dotyczącej zachowania kulturowego dziedzictwa może być zróżnicowany w zależności od rodzaju podłoża kulturowego.

W ramach obszaru względnie jednolitej kultury regionalnej w społeczności przyjmującej turystów obserwujemy wyższy poziom świadomości dotyczącej własnego potencjału kulturowego i potrzeby jego zachowania niż w społeczności, która nie przyjmuje turystów.

W całej badanej populacji miejscowości turystycznych aktywność na rzecz zachowania kulturowego dziedzictwa nie okazała się większa niż w przypadku miasta przemysłowego, natomiast wśród osób z co najmniej średnim wykształceniem aktywność ta w miejscowościach turystycznych okazała się większa.

Z rozwojem turystyki związany jest wzrost aktywności bardziej wykształconych mieszkańców miast turystycznych na rzecz zachowania kulturowego dziedzictwa.